संस्कृत सहकारिन्

व्याकरणम्

सरस्वति नमस्तुभ्यं वरदे कामरूपिणी ।

विद्यारम्भं करिष्यामि सिद्धिर्भवतु मे सदा ॥

Salutation to you O Goddess Sarasvati, who is giver of boons, and who has a beautiful form!
I begin my studies. Let there be success for me always.

Prepared by

Dr. Kumud Singhal
ksinghal@ieee.org
408-934-9747

Version #2

Version #1 available at http://www.arshavidyacenter.org/sanskrit_sahakarin.pdf

Presented by

Arsha Vidya Center

Many thanks to our Sanskrit Teacher Śrī Vijay Kapoor

Table of Contents

1. Introduction ... 5
2. The Sanskrit Alphabet ... 6
3. Sandhi Rules ... 7
3.1 Vowel Sandhi ... 7
3.2 Visarga Sandhi ... 8
3.3 Consonant Sandhi ... 10
4. Nouns ... 13
4.1 Usage & Examples ... 14
4.2 Nouns ending in vowels ... 17
4.2.1 Masculine Nouns ... 17
4.2.2 Feminine Nouns ... 18
4.2.3 Neuter Nouns ... 19
4.3 Nouns ending in consonants ... 20
4.3.1 Nouns with one stem ... 20
4.3.2 Nouns with two stems ... 21
4.3.3 Nouns with three stems ... 23
5. Adjectives ... 24
5.1 Adjectives ending in vowels ... 24
5.2 Adjectives of quantity ... 24
5.3 Degrees of comparison-Comparative & Superlative ... 24
6. Pronouns ... 26
6.1 Personal Pronouns ... 26
6.2 Demonstrative Pronouns ... 27
6.3 Interrogative & Relative Pronouns ... 29
7. Indeclinables ... 30
8. The Subordinate Clause ... 31
8.1The Noun, Adjective and Adverb Clause ... 31
8.2 List of Adverbs ... 31
8.3 Interrogative Sentences ... 32
9. Verbs ... 33
9.1 Tenses and Moods ... 33
9.2 Conjugations ... 34
9.3 Voice ... 35
9.4 Suffixes for Conjugational Tenses and Moods ... 36
9.5 Suffixes for Non Conjugational Tenses and Moods ... 37
9.6 Suffixes for Strong and Weak form endings ... 38
9.7 Examples ... 41
9.8 Prepositions ... 43

10. Verbal Derivatives 44
10.1 कृत् प्रत्ययाः 45
10.1.1 General Rules 45
10.1.2 Participles 46
10.1.3 Verbal Nouns 48
10.2 तद्धित प्रत्ययाः 55
10.2.1 General Rules 55
10.2.2 List of तद्धित affixes covered 55
11. Derivative Conjugations 60
11.1 Causative 60
11.2 Desiderative 61
11.3 Frequentative 62
11.4 Denominative 62
12. समासाः 64
12.1 द्वन्द्व 64
12.2 कर्मधारय 65
12.3 तत्पुरुषः 67
12.4 बहुव्रीहि 69
12.5 अव्ययीभावः 70
12.6 उपपद 72
12.7 गति 72
12.8 प्रादि 72
12.9 Examples from Bhagavad Gita Chapter 12 72
13. Analysis 74
13.1 मंगळश्लोक 74
13.2 Bhagavad Gita Chapter 2, Verse 47 75
13.3 Bhagavad Gita Chapter 3, Verse 3 76

1. Introduction

संस्कृतम् is derived from the past participle of the root कृ , to do, with the prefix सम्, well. The word thus means "that which is well done". The uniqueness of the language is that it uses 2200 verbal roots (धातु), to generate an entire vocabulary of millions of words. The words are formed from these roots by the addition of prefixes and suffixes (affixes; प्रत्यय) according to well-defined rules. संस्कृतम् is phonetically precise, that is, every sound is represented by a unique symbol. When two sounds come together in संस्कृतम् , they combine with one another according to well–defined set of rules called euphonic combination, or सन्धि rules.

All the words in संस्कृतम् may be classified into three basic types. They are:

1. Declinable word (सुबन्त) – is a word that varies according to gender (पुंल्लिङ्ग, स्त्रीलिङ्ग, and नपुंसकलिङ्ग) number (एकवचन, द्विवचन, बहुवचन) and case (प्रथमा, द्वितीया, तृतीया, चतुर्थी, पञ्चमी, षष्ठी, सप्तमी, सम्बोधन). Declinable words include nouns (नाम; eg. रामः, गुरुः), pronouns (सर्वनाम; eg. सः) and adjectives (विशेषण; eg. उष्णः hot)
2. Indeclinable word (अव्यय) – is a word that never varies, except when affected by phonetic rules (सन्धि). Indeclibales words include adverbs (नित्यम्, केवलम्, चिरम्, दूरम्), prepositions or prefixes (प्र, अनु, वि, प्रति, उप), conjunctions (अथवा) and interjections (ह, वा)
3. Verb (क्रियापदम्) – is a word that varies according to the number, person, tense, mood and voice. धातु, the original form of the verb, is conjugated in six tenses and four moods. In each tense and mood there are three persons (प्रथम (third), मध्यम (second), उत्तम (first)).

In संस्कृतम् , any word has two elements:

1. प्रकृति – known as धातु, is the original form of the finite verb.
2. प्रत्यय – is the termination which is added to the धातु; प्रकृति + प्रत्यय = पदम् (word)

2. The Sanskrit Alphabet

अचः (स्वराः) Vowels

Simple Vowels	अ	आ	इ	ई	उ	ऊ
	ऋ	ॠ	ऌ	ॡ		
Diphthongs	ए	ऐ	ओ	औ		

हलः (व्यञ्जनानि) Consonants

	Hard	**Hard Aspirate**	**Soft**	**Soft Aspirate**	**Soft Nasal**	**Soft Semi-vowels**	**Hard Sibilants**
Guttural	क	ख	ग	घ	ङ	ह	ः
Palatal	च	छ	ज	झ	ञ	य	श
Lingual	ट	ठ	ड	ढ	ण	र	ष
Dental	त	थ	द	ध	न	ल	स
Labial	प	फ	ब	भ	म	व	ः

गुण and वृद्धि Table

	अ आ	इ ई	उ ऊ	ऋ ॠ	ऌ
गुण	अ	ए	ओ	अर्	अल्
वृद्धि	आ	ऐ	औ	आर्	आल्

3. Sandhi Rules

3.1 Vowel Sandhi

Rule Name	Rule	Example(s)
दीर्घ सन्धिः	अ or आ + अ or आ → आ इ or ई + इ or ई → ई उ or ऊ + उ or ऊ → ऊ ऋ or ॠ + ऋ or ॠ → ॠ	मुनिना अटामि = मुनिनाटामि नमसि ईश्वरम् = नमसीश्वरम् किन्तु उवाच = किन्तूवाच कर्तृ ऋजुः = कर्तॄजुः
गुण सन्धिः	अ or आ + इ or ई → ए अ or आ + उ or ऊ → ओ अ or आ + ऋ or ॠ →अर् अ or आ + ऌ →अल्	राम ईश्वरम् = रामेश्वरम गच्छथ उद्यानम् = गच्छथोद्यानम् मुनिना ऋषिः = मुनिनर्षिः
वृद्धि सन्धिः	अ or आ + ए → ऐ अ or आ + ओ →औ अ or आ + ऐ → ऐ अ or आ + औ → औ	तिष्ठथ एव = तिष्ठथैव खादथ ओदनम् = खादथौदनम् इन्द्रः च ऐरावतः च = इन्द्रश्चैरावतश्च पश्यथ औघम् = पश्यथौघम्
यण् सन्धिः	इ or ई + any dissimilar vowel → य् उ or ऊ + any dissimilar vowel → व् ऋ or ॠ + any dissimilar vowel → र् ऌ or ल + any dissimilar vowel → ल्	धावति अश्व = धावत्यश्वः ननु एव = नन्वेव कर्तृ इति = कर्त्रिति
अयादि सन्धि	ए + any vowel except अ →अय् or अय् may optionally drop य् ऐ + any vowel except अ →आय् or आय् may optionally drop य् ओ + any vowel except अ → अव् or अव् may optionally drop व्	कवे इच्दसि = कवयिच्छसि or कव इच्छसि तस्मै इषुं यच्छति = तस्मायिषुं यच्छति or तस्मा इषुं यच्छति गुरो इति = गुरविति or गुर इति

	औ + any vowel except अ → आव् or आव् mayoptionally drop व् ए and ओ followed by अ remain unchanged while the अ is elided.	अग्नौ इन्धनम् = अग्नाविन्धनम् or अग्ना इन्धनम् मुनये अन्नं यच्छामि = मुनयेऽन्नं यच्छामि प्रभो अधुना = प्रभोऽधुना
Exceptions	-Interjections like आ हे अहो do not combine with the following word. ई ऊ and ए, when ि terminations, remain unchanged before vowels. -The final ए of a द्वि व॰ form followed by any vowel remains unchanged.	वने अतिथिः पश्यति; वनेऽतिथिर्वसति. कवी इच्छतः ; बन्धू अतिथिं नयतः लभावहे असिम्; ईक्षेथे इन्दुम्

3.2 Visarga Sandhi

Name	Rule	Example(s)
	अ + ः + अ → अः changes to ओ and the following अ is elided	धावतः अश्वौ = धावतोऽश्वौ
	अ + ः + any vowel except अ → विसर्ग is dropped	धावतः आकुलौ = धावत आकुलौ
	अ + ः + soft consonant → विसर्ग changes to ओ	पुत्रः धावति = पुत्रो धावति
	आ + ः + any vowel or soft consonant → विसर्ग is dropped	बालाः धावन्ति = बाला धावन्ति जनाः अटन्ति = जना अटन्ति
	-Any vowel except अ or आ + ः + any vowel or soft consonant the विसर्ग is replaced by र्	बालैः धावति = बालैर्धावति मित्रैः अटति = मित्रैरटति
	-Any vowel + ः + hard consonant	पुत्रः खनति ।

	remains unchanged before क् ख् प् फ् श् ष् स्	जनाः पतन्ति । बालः सरति ।
	Any vowel + ः + च् or छ् → श्	जनाः चलन्ति = जनाश्चलन्ति
	Any vowel + ः + ट् or ठ् → ष्	पठतः टिकाम् = पठतष्टिकाम्
	Any vowel + ः + त् or थ् → स्	पुत्रः तरति = पुत्रस्तरति
	Any vowel + ः + श् → श् or a विसर्ग Any vowel + ः + ष् → ष् or a विसर्ग Any vowel + ः + स् → स् or a विसर्ग	रामः शरणम् or रामश्शरणम् नमः षण्मुखाय खर नमष्षण्मुखाय बालः सरति or बालस्सरति
Final र्	Final स् and र् turn into visarga	नमथस् = नमथः, नेतर् = नेतः
	so also in the adverb	पुनर् = पुनः, प्रातर् = प्रातः
	Exception: Visarga standing for the final र् even when preceded by अ or आ and followed by a vowel or a soft consonant is changed to र्.	पुनः अपि = पुनरपि, पितः वदसि = पितर्वदसि, मातः इन्दुं पश्यसि = मातरिन्दुं पश्यसि ।
सः & एषः	सः and एषः drop their visarga before any consonant and before any vowel except अ. Before अ, they become सो and एषो while the following अ is elided.	सः इच्छति → स इच्छति एषः वीरः → एष वीरः एषः अर्जुनः → एषोऽर्जुनः
for अमी	The final ई of अमी (nom. pl. masc. of अदस्) never combines with following vowels.	अमी अश्वाः, अमी ईक्षन्ते

3.3 Consonant Sandhi

Name	Rule	Examples
Change of न् to ण्	If in the same word न् is preceded by र्, ष्, ऋ or ॠ and followed by a vowel, न्, म्, य्, व् it is changed to ण् The rule applies even when the न्, is seperated from the preceding र्, ष् or ॠ by several letters, provided those intervening letters be vowels, gutterals, labials, or य्, व्, ह and anusvara.	पत्रा-नि = पत्राणि, नरे-नि = नरेण रामाय-न = रामायण; नरान् because न् is followed by nothing; पुष्यन्ति because न् is followed by त्; अर्जुनेन because the intervening ज् is neither a vowel, a gutteral, a labiel nor य्, व्, ह , anusvara
	No Sanskrit word can end with more than one consonant. A final compound consonant must be reduced to its first member	मरुत्स् → मरुत्
	Exception is made for a final double consonant the first member of which is र् and the मध्यम a consonant which is not a termination.	ऊर्ज् → ऊर्क्
	A Sanskrit word (i.e. a verb with its termination or a nominal stem with its case-ending) can end only with one of the eight following consonants: क् ट् त् प् ङ् न् म् or visarga. All other final consonants must be reduced to one of these eight.	वाच् → वाक् सम्राज् → सम्राट् प्रावृष् → प्रावृट्

	ह् and Palatels are reduced to क् or ट् Celebrals are reduced to ट् Dentals are reduced to त् Labials are reduced to प् स् and र् are reduced to visarga	सुहृद् → सुहृत ककुभ् → ककुप् कविस् → कविः पितर् → पितः
	A final hard consonant becomes soft before a vowel or a soft consonant.	नृपात् अलभत = नृपादलभत ग्रामात् गच्छामि = ग्रामाद् गच्छामि
	This rule does not apply to the final hard consonant of a verbal base or a nominal stem followed by a termination or a case-ending beginning with a vowel or a semi-vowel. It does apply, however, when the final consonant of a verbal base or of a nominal stem is followed by a termination beginning with a soft consonant (except a semi-vowel)	पत्+अन्ति=पतन्ति मरुत्+ए=मरुते क्षिप्+य+ते=क्षिप्यते मरुत्+भि=मरुद्भिः
	A soft consonant becomes hard before a hard consonant.	सुहृद् + सु = सुहृत्सु एतद् + पतति = एतत्पतति।
	This rule does not apply to the final soft aspirate of a verbal root followed by a termination beginning with त् or थ्. In that case, the final consonant of the root loses its aspiration, and the त् or थ् of the termination is changed to ध	लभ् + त = लब्ध
	When घ् ध् भ् and ह् lose their aspiration owing to combination with the	कामदुह् becomes कामधुक्

	following consonants, the preceding consonant becomes aspirate, if possible.	
Final न्	Final न् preceded by a short vowel and followed by any vowel is doubled.	प्रहसन् आगच्छति = प्रहसन्नागच्छति बलिन् अजयः = बलिन्नजयः
	Final न् followed by च् or छ् is replaced by anusvara and श् followed by ट् or ठ् is replaced by anusvara and ष् followed by त् or थ् is replaced by anusvara and स्	तान् च = तांश्च धीमान् टीकां पठति = धीमांष्टीकां पठति अरीन् तडायति = अरींस्तडायति
Dentals in contact with palatals, celebrals and ऌ	Any dental coming into conatct with a palatal is changed to the corresponding palatal.	सुहृत् चलति = सुहृच्चलति। आनयत् जलम् = आनयद् जलम् = आनयज्जलम् तत् श्रुत्वा = तच् श्रुत्वा
	Initial श् preceded by any of the first four letters of a class is optionally changed to छ्	तच् श्रुत्वा optionally becomes तच्छ्रुत्वा
	Any dental coming into conatact with a celebral is changed to the corresponding celebral	अपिवत् टाङ्कम् = अपिवट् टाङ्कम् पुष् + त = पुष्ट
	The preceding rule does not apply when a dental is followed by ष्	अभक्ष्यत् षाडवम्
	A dental followed by ऌ is changed to ल न् followed by ऌ is changed to nasalized लँ	एतद् लभते = एतल्लभते वृक्षान् लुम्पति = वृक्षालँ लुम्पति

4. Nouns

Case (विभक्ति)	Meanings
प्रथमा (Nominative)	**कर्ता** (subject)
द्वितीया (Accusative)	**कर्म** (object)
तृतीया (Instrumental)	**करणम्** (Instrument) by/with/through
चतुर्थी (Dative)	**सम्प्रदानम्** (Indirect object) for/to
पञ्चमी (Ablative)	**अपादानम्** from/than
षष्ठी (Genitive)	**सम्बन्ध** of/among
सप्तमी (Locative)	**अधिकरणम्** (Location) in/on/at
सम्बोधन (Vocative)	**सम्बोधन** (Address) Oh/ye

The following ślokas show the usage of all cases in **राम**, **कृष्ण** and **गुरु शब्दः** in **एकवचन**

विभक्ति	राम शब्दः		कृष्ण शब्दः	गुरु शब्दः
प्रथमा	श्री**रामः** शरणं समस्तजगतां	रामः राजमणिः सदा विजयते	कृष्णः रक्षतु मां चराचरगुरुः	**गुरुः** एव गतिः
द्वितीया	**रामं** विना का गतिः	रामं रमेशं भजे।	कृष्णं नमस्याम्यहं	**गुरुं** एव भजे
तृतीया	**रामेण** प्रतिहन्यते कलिमलं	रामेण अभिहता निशाचरचमूः	कृष्णेनामरशत्रवो विनिहताः	**गुरुणा** एव सहास्मि
चतुर्थी	**रामाय** कार्यं नमः ।	रामाय तस्मै नमः ॥१॥	कृष्णाय तस्मै नमः।	नमो **गुरवे**।
पञ्चमी	**रामात्** त्रस्यति कालभीमभुजगो	रामात् नास्ति परायणं परतरं	कृष्णात् एव समुत्थितं जगदिदं	न **गुरोः** परमं
षष्ठी	**रामस्य** सर्वं वशे	रामस्य दासः अस्मि अहम्।	कृष्णस्य दासोऽस्म्यहं	शिशुरस्मि **गुरोः**
सप्तमी	**रामे** भक्तिरखण्डिता भवतु मे	रामे चित्तलयः सदा भवतु मे	कृष्णे भक्तिरचञ्चलाऽस्तु भगवन्	मतिरस्ति **गुरौ** मम
सम्बोधन	**राम** ! त्वमेवाश्रयः॥	हे राम माम् उद्धार ॥२॥	हे कृष्ण तुभ्यं नमः॥	पाहि **गुरो**॥

4.1 Usage & Examples

विभक्ति	Used to Indicate	Examples
प्रथमा	-the subject of a finite verb -the subjective complement -as an adjective in apposition to the subject	ईश्वरः रक्षति। Īśvara protects. बालाः भवन्ति चतुराः। The boys are intelligent. चत्तुरः देवदत्तः वदति। The intelligent Devdatta speaks.
द्वितीया	-direct object of transitive verb -objective complement -after verbs indicating movement	ईश्वरः जनान् रक्षति। Īśvara protects the people. रामः वीरं बोधामः। We know Rāma (to be) hero. दासः कूपं गच्छति। The servant goes to the well
उपसर्गाः	अति (above), अनु (after/long), उप(below/near), अभितः (near/in front of), परितः (around), सर्वतः (on all sides of), उभयतः (on both sides of), धिक्ः (fie on), अन्तरेण (without/concerning), अन्तर (in between), उभयतः (on both sides of), समया/निकषा/ अभि (near), विना (without), प्रति (towards)	अति कनकं सुखम्। अनु नृपं नरः व्रजति। उप देशं नृपः (भवति)। स्थानं अभितः बालः फलानि खादति। पर्वतं परितः वृक्षाः रोहन्ति। ग्रामं सर्वतः कमलानि रोहन्ति। पर्वतं उभयतः वृक्षाः रोहन्ति। धिक् काकान्। वनं समया वसामः। अत्रं अन्तरेण कमं रोहति। वने अन्तर ग्रामः भवति। पर्वतं प्रति बालः धावति। गृहं अभि क्रीडामः। कनकं विना शरीरं जीवति। पर्वतं प्रति बालः चरति।
तृतीया	-agent of passive verb	रामेण मृगं दृशयत। A deer is seen by Rāma.
	-instrument or means by which action is done.	बालः मुखं हस्ताभ्यां गूहति। The boy hides face with (his) hands.
	-person or thing accompanying the action	कृष्णेन गच्छामि। I go with Kṛṣṇa.
	-cause or reason (i.e to translate expressions: 'owing to, 'on account of, 'out of, 'because of')	दुःखेन ग्रामं त्यजामि। On account of misery, I leave the village.
	-translate expressions like: 'by name', 'by nature', 'by family', 'by birth', etc.	स्वभावेन रामः वीरः भवति। Rāma is a hero by nature.
	-time and sapce in which the action is performed	द्वादशभिवर्षैर्व्याकरणं श्रूयते। Grammer is learnt within twelve years.
particle	अलम् (enough) कृतम् (enough).	अलं शोकेन। Enough with grief. कृतं कोलाहलत्लेन। Enough with noise.
उपसर्गाः	सह (with) विना (without)	कृष्णेन सह गच्छामि। I go with Kṛṣṇa. उपनेत्रेण विना न पश्यति। He does not see without glasses.
चतुर्थी	-indirect object of verbs meaning 'to give', 'to send', 'to promise', 'to show'	आचार्यः शिष्येभ्यः पुस्कानि यच्छति। The preceptor gives the books to the students.
	-govern the verbs meaning 'to be angry with', to desire, 'to long for'.	जनकः पुत्राय कुप्यति। The father is angry with the son.
	-to express the purpose of action.	युद्धाय गच्छति। He goes for war (with a purpose to fight).

	-purpse or thing for whom the action is done	कूपं पुत्रेभ्यः खनति । He digs well for (his) sons.
	-after the verbs indicating action	दासो ग्रामाय गच्छति । The servant goes to the village.
particle	नमः स्वस्ति	श्रीरामाय नमः । Salutations to Śrī Rāma. नृपाय स्वस्ति । Hail to the king.
पञ्चमी	-thing from which something is seperated	फलं वृक्षात् पतति । The fruit falls from the tree.
	-source or place from which action begins	ऋषिः वनात् गच्छति । The sage goes from the forest.
	-govern verbs 'to resist from', 'to protect', 'to be afraid from'	बालः चोरेभ्यः बिभेति । The boy is afraid of thieves.
	-cause or motive of an action	सम्मोहात् स्मृति विभ्रमः भवति । Out of delusion arises loss of memory.
उपसर्गाः	प्राक् (before, to the east of), ऋतेः (without), विना (without) पूर्वम् (before), बहिः (outside), अनन्तरम् (after), आ प्रभृति (until/since/beginning from)	प्राक् गिरे इन्दुं पश्यति । He sees the moon to the east of the mountain. जलात् विना वृक्षः न जीवति । The tree does not live without water.
षष्ठी	-the relation of one noun to another, usually rendered into english by the preposition 'of'	दशरथस्य पुत्रः । Son of Daśratha.
	-translate "to have"	छात्राणां पुस्कानि भवन्ति । Of the students there are books. नृपस्य पुत्रः अस्ति । Of the king there is son.
	-with verbs meaning 'to be master of', 'to have mercy', 'to remember', 'to favor', 'to trust in'	मातुः स्मरामि । I remember my mother.
	-often, instead of dative, after verbs meaning 'to give', 'to tell', 'to promise', 'to show', 'to send'	तेषां दीयतां शरणम् । Let shelter be given to them.
	-with nouns derived by means of primary suffix	सेनाया नेता । Leader of the army.
	-instead of the instr., with ppp used the present	रामस्य or रामेण पूजितः । Honoured by Rāma.
	-after superlatives	नराणां श्रेष्टः । The best of men.
	-with adjectives meaning 'dear', 'dependent on', 'versed in' , 'equal to'	स राज्ञ प्रिय आसीत् । He was dear to the king .
	-express a sense of 'since'	मुनेरागतस्य पञ्चमो दिवसः । The sage came five days ago.
उपसर्गाः	उपरि (above), अधः (below), पुरतः (in front of) पश्चात् (behind), परतः (beyond), अग्रे समक्षं (in the presence of), कृते (for the sake of)	मेधानां उपरि रविः चलति । The sun moves above the clouds. तृणस्य राशेः अश्वः कविः इषुं विन्दति । The poet finds the arrow under a heap of grass. गृहस्य पुरतः वृक्षाः भवन्ति । There are trees in front of the house.
	-use as Genitive Absolute -used when the absolute phrase is equivalent to a concessive clause, implying disregard or contempt,	रावणस्य पश्यतः अपि रामः राक्षसान् हन्ति । Rāma killed the demons, inspite of the fact that Rāvaṇa was looking on. मातृः वदत्याः अपि पुत्रः गच्छति । While the mother is speaking, the son goes out (despite of mother speaking) पितुः पश्यतः अपि बालः भ्रातरं तुदति । Even though his father is

		looking on, the boy strikes his brother.
सप्तमी	-the place where the action takes place	क्रीडाङ्गणे क्रीडामि । I play in the playground.
	-time when the action takes place	ग्रीष्मे नगरं गच्छामि । In summer I go to the city.
	-imdicating movement such as 'to fall', 'to place', 'to throw', 'to send', 'to enter'.	बालः गृहे विधति । The boy enters the house.
	-expressions like'concerning', 'matter of'	विनये गोविन्दः प्रथमस्तिष्ठति । In the matter of modesty Govinda stands first
	-object of emotion and feelings	रामे स्निह्यति । I feel affection for Rāma.
	-object owards which an action is directed	मूल्ये विवदेते । The two are disputing about the price.
	-nouns denoting lordship or claim	ग्रामे स्वामी । Master of (over) the village.
	-adjectives meaning 'skilful', 'well-versed' etc,	युद्धे निपुणः । Skillful in war.
	-sometimes instead of dative with verbs meaning 'to give', 'to bestow', 'to promise', etc	धनं दरिद्रेषु वितरति । He gives money to the poor.
	-render the meaning of among	नरेषु त्वं श्रेष्टः । Thou are best among men.
	-use in locative absolute (सति सप्तमी) -used to show time or circumstances of action denoted by while, after, when, etc.	सूर्ये अस्तङ्गते समये वयं अगच्छाम । The sun havig set, we went home. (When the sun set, we went home)
	Active -Simutaneous (Present acrive particple)	रामे वनं गच्छति सर्वे जनाः दुखिताः । While Rāma was going to the forest, all people were unhappy. सीतायां तं पश्यन्त्यां कैकेयी अहसत् । When Sītā was wathing him, Kaikeyi laughed. सर्वेषु जनेषु दुःखितेषु (सत्सु) देवाः अपि विषण्णा भवन्ति । When all the people are unhappy, even the gods become dejected.
	Passive -Simutaneous (Present passive particple)	पत्रे लिख्यमाने (सति) सः प्रविशति । When the letter is being written, he enters. आत्मा न हन्यते हन्यमाने शरीरे । Ātmā is not killed, when the body is being killed
	Active –Non Simutaneous (Present passive particple) Passive –Non Simutaneous (Present passive particple)	पितरि अन्नं खादितवति (सति) पाठाहपठम् । My father having eaten the food (after my father had eaten food), I read my lessons. मालायां दत्तायां (सत्यां) बालाः अगायन् । The garland having been given, (after the garland) was given) the boys sang.
सम्बोधन	-case of address	हे शिशो ! । O baby!

4.2 Nouns ending in vowels

4.2.1 Masculine Nouns

	राम			मुनि			शिशु		
	एक	द्वि	बहु	एक	द्वि	बहु	एक	द्वि	बहु
प्रथमा	रामः	रामौ	रामाः	मुनिः	मुनी	मुनयः	शिशुः	शिशू	शिशवः
द्वितीया	रामम्	रामौ	रामान्	मुनीम्	मुनी	मुनीन्	शिशुम्	शिशू	शिशून्
तृतीया	रामेण	रामाभ्याम्	रामैः	मुनिना	मुनिभ्यम्	मुनिभिः	शिशुना	शिशुभ्याम्	शिशुभिः
चतुर्थी	रामाय	रामाभ्याम्	रामेभ्यः	मुनये	मुनिभ्याम्	मुनिभ्यः	शिशबे	शिशुभ्याम्	शिशुभ्यः
पञ्चमी	रामात्	रामाभ्यम्	रामेभ्यः	मुनेः	मुनिभ्याम्	मुनिभ्यः	शिशोः	शिशुभ्याम्	शिशुभ्यः
षष्ठी	रामस्य	रामयोः	रामाणाम्	मुनेः	मुन्योः	मुनीनाम्	शिशोः	शिश्वोः	शिशूनाम्
सप्तमी	रामे	रामयोः	रामेषु	मुनौ	मुन्योः	मुनिषु	शिशौ	शिश्वोः	शिशुषु
सम्बोधन	राम	रामौ	रामाः	मुने	मुनी	मुनयः	शिशो	शिशू	शिशवः
	नेतृ			पितृ					
प्रथमा	नेता	नातारौ	नेतारः	पिता	पितरौ	पितरः			
द्वितीया	नेतारम्	नेतारौ	नेतृन्	पितरम्	पितरौ	पितृन्			
तृतीया	नेत्रा	नेतृभ्याम्	नेतृभिः	पित्रा	पितृभ्याम्	पितृभिः			
चतुर्थी	नेत्रे	नेतृभ्याम्	नेतृभ्यः	पित्रे	पितृभ्याम्	तृभ्यः			
पञ्चमी	नेतुः	नेतृभ्याम्	नेतृभ्यः	पितुः	पितृभ्याम्	पितृभ्यः			
षष्ठी	नेतुः	नेत्रोः	नेतृणाम्	पितुः	पित्रोः	पितृणाम्			
सप्तमी	नेतरि	नेत्रोः	नेतृषु	पितरि	पित्रोः	पितृषु			
सम्बोधन	नेतर्	नेतारौ	नेतारः	पितर्	पितारौ	पितारः			

4.2.2 Feminine Nouns

	लता			मति			नदी		
	एक	द्वि	बहु	एक	द्वि	बहु	एक	द्वि	बहु
प्रथमा	लता	लते	लताः	मतिः	मती	मतयः	नदी	नद्यौ	नद्यः
द्वितीया	लताम्	लते	लताः	मतिम्	मती	मतीः	नदीम्	नद्यौ	नदीः
तृतीया	लतया	लताभ्याम्	लताभिः	मत्या	मतिभ्याम्	मतिभिः	नद्या	नदीभ्याम्	नदीभिः
चतुर्थी	लतायै	लताभ्याम्	लताभ्यः	मत्यै-मतये	मतिभ्याम्	मतिभ्यः	नद्यै	नदीभ्याम्	नदीभ्यः
पञ्चमी	लतायाः	लताभ्याम्	लताभ्यः	मत्याः - मतेः	मतिभ्याम्	मतिभ्यः	नद्याः	नदीभ्याम्	नदीभ्यः
षष्ठी	लतायाः	लतयोः	लतानाम्	मत्याः - मतेः	मत्योः	मतीनाम्	नद्याः	नद्योः	नदीनाम्
सप्तमी	लतायाम्	लतयोः	लतासु	मत्याम् - मतौ	मत्योः	मतिषु	नद्याम्	नद्योः	नदीषु
सम्बोधन	लते	लते	लताः	मते	मती	मतयः	नदि	नद्यौ	नद्यः
	धेनु			वधू			मातृ		
प्रथमा	धेनुः	धेनू	धेनवः	वधूः	वध्वौ	वध्वः	माता	मातरौ	मातरः
द्वितीया	धेनुम्	धेनू	धेनूः	वधूम्	वध्वौ	वधूः	मात्रम्	मातरौ	मातृः
तृतीया	धेन्वा	धेनुभ्याम्	धेनुभिः	वध्वा	वधूभ्याम्	वधूभिः	मात्रा	मातृभ्याम्	मातृभिः
चतुर्थी	धेन्व -धेनवे	धेनुभ्याम्	धेनुभ्यः	वध्वै	वधूभ्याम्	वधूभ्यः	मात्रे	मातृभ्याम्	मातृभ्यः
पञ्चमी	धेन्वाः - धेनोः	धेनुभ्याम्	धेनुभ्यः	वध्वाः	वधूभ्याम्	वधूभ्यः	मातुः	मातृभ्याम्	मातृभ्यः
षष्ठी	धेन्वाः - धेनोः	धेन्वोः	धेनूनाम्	वध्वाः	वध्वोः	वधूनाम्	मातुः	मात्रोः	मातृणाम्
सप्तमी	धेन्वाम् - धेनौ	धेन्वोः	धेनुषु	वध्वाम्	वध्वोः	वधूषु	मातरि	मात्रोः	मातृषु
सम्बोधन	धेनो	धेनू	धेनवः	वधु	वध्वौ	वध्वः	मातः	मातरौ	मातरः

4.2.3 Neuter Nouns

	वन			वारि			मधु		
	एक	द्वि	बहु	एक	द्वि	बहु	एक	द्वि	बहु
प्रथमा	वनम्	वने	वनानि	वारि	वारिणी	वारिणि	मधु	मधुनी	मधूनि
द्वितीया	वनम्	वने	वनानि	वारि	वारिणी	वारिणि	मधु	मधुनी	मधिनि
तृतीया	वनेन	वनाभ्याम्	वनैः	वारिणा	वारिभ्याम्	वारिभिः	मधुना	मधुभ्याम्	मधुभिः
चतुर्थी	वनाय	वनाभ्याम्	वनेभ्यः	वारिणे	वारिभ्याम्	वारिभ्यः	मधुने	मधुभ्याम्	मधुभ्यः
पञ्चमी	वनात्	वनाभ्याम्	वनेभ्यः	वारिणः	वारिभ्याम्	वारिभ्यः	मधुनः	मधुभ्याम्	मधुभ्यः
षष्ठी	वनस्य	वनयोः	वनानाम्	वारिणः	वारिणोः	वारिणाम्	मधुनः	मधुनोः	मधूनाम्
सप्तमी	वने	वनयोः	वनेषु	वारिणि	वारिणोः	वारिषु	मधनि	मधुनोः	मधुषु
सम्बोधन	वन	वने	वनानि	वारि-वारे	वारिणी	वारिणि	मधु-मधो	मधुनी	मधूनि

	धातृ		
प्रथमा	धातृ	धातृणी	धातृणि
द्वितीया	धातृ	धातृणी	धातृणि
तृतीया	धातृणा	धातृभ्याम्	धातृभिः
चतुर्थी	धातृणे	धातृभ्याम्	धातृभ्यः
पञ्चमी	धातृणः	धातृभ्याम्	धातृभ्यः
षष्ठी	धातृणः	धातृणोः	धातृणाम्
सप्तमी	धातृणि	धातृणोः	धातृषु
सम्बोधन	धातृ-धातर्	धातृणी	धातृणि

4.3 Nouns ending in consonants

4.3.1 Nouns with one stem

	पुंलिङ्ग and स्त्रीलिङ्ग			नपुंसकलिङ्ग		
	एक	द्वि	बहु	एक	द्वि	बहु
प्रथमा	स्	औ	अस्	-	ई	इ
द्वितीया	अम्	औ	अस्	-	ई	इ
तृतीया	आ	भ्याम्	भिस्	Like the पुंलिङ्ग and स्त्रीलिङ्ग		
चतुर्थी	ए	भ्याम्	भ्यस्			
पञ्चमी	अस्	भ्याम्	भ्यस्			
षष्ठी	अस्	ओस्	आम्			
सप्तमी	इ	ओस्	सु			
सम्बोधन	–	औ	अस्	-	ई	इ

	मरुत् (M)			वाच् (F)			जगत् (N)		
	एक	द्वि	बहु	एक	द्वि	बहु	एक	द्वि	बहु
प्रथमा	मरुत्	मरुतौ	मरुतः	वाक्	वाचौ	वाचः	जगत्	जगतौ	जगन्ति
द्वितीया	मरुतम्	मरुतौ	मरुतः	वाचम्	वाचौ	वाचः	जगत्	जगतौ	जगन्ति
तृतीया	मरुता	मरुद्भ्याम्	मरुद्भिः	वाचा	वाग्भ्याम्	वाग्भिः	जगता	जगद्भ्याम्	जगद्भिः
चतुर्थी	मरुते	मरुद्भ्याम्	मरुद्भ्यः	वाचे	वाग्भ्याम्	वाग्भ्यः	जगते	जगद्भ्याम्	जगद्भ्यः
पञ्चमी	मरुतः	मरुद्भ्याम्	मरुद्भ्यः	वाचः	वाग्भ्याम्	वाग्भ्यः	जगतः	जगद्भ्याम्	जगद्भ्यः
षष्ठी	मरुतः	मरुतोः	मरुताम्	वाचः	वाचोः	वाचाम्	जगतः	जगतोः	जगताम्
सप्तमी	मरुति	मरुतोः	मरुत्सु	वाचि	वाचोः	वाक्षु	जगति	जगतोः	जगत्सु
सम्बोधन	मरुत्	मरुतौ	मरुतः	वाक्	वाचौ	वाचः	जगत्	जगतौ	जगतः

The main varieties of nouns with one stem are:

(1) Nouns with stems ending in palatels (2) Nouns with stems ending in cerebrals
(3) Nouns with stems ending in dentals (4) Nouns with stems ending in labials

(5) Nouns with stems ending in र् (6) Nouns with stems ending in स्

(7) Nouns with stems ending in ह्

4.3.2 Nouns with two stems

The main varieties of nouns with two stems are

1. With stem ending in the suffix अत्, They comprise
   a. formed with suffix मत् (मतुप्) and वत् (वतुप्)
   b. present active participles (parasmaipada) in अत् (शतृ). declined like धीमत् with the following modifications
      i. nom. sing. masc. does not lengthen the अ
      ii. the nom., accus and voc. dual neuter takes the strong stem in अन्त्, necessarily in the 1st, 4th and 10th conjugations, and optionally in the sixth conjugation.
   c. past active particples (क्तवत्) in वत्
2. With stems ending in इन्, They are formed with suffixes इन्, विन् and मिन्

मत् (मतुप्) and वत् (वतुप्)												
Shaded areas are strong stem; धीमत् (अत् ending; week); धीमन्त् (अन्त् ending; strong)												
	पुंलिङ्ग			नपुंसकलिङ्ग			पुंलिङ्ग			नपुंसकलिङ्ग		
	एक	द्वि	बहु	द्वि	एक	बहु	एक	द्वि	बहु	एक	द्वि	बहु
प्रथमा	स्	औ	अस्	-	ई	इ	धीमान्	धीमन्तौ	धीमन्तः	धीमत्	धीमती	धीमन्ति
द्वितीया	अम्	औ	अस्	-	ई	इ	धीमन्तम्	धीमन्तौ	धीमतः	धीमत्	धीमती	धीमन्ति
तृतीया	आ	भ्याम्	भिस्	Like the पुंलिङ्ग			धीमता	धीमद्भ्याम्	धीमद्भिः	Like the पुंलिङ्ग		
चतुर्थी	ए	भ्याम्	भ्यस्				धीमते	धीमद्भ्याम्	धीमद्भ्यः			
पञ्चमी	अस्	भ्याम्	भ्यस्				धीमतः	धीमद्भ्याम्	धीमद्भ्यः			
षष्ठी	अस्	ओस्	आम्				धीमतः	धीमतोः	धीमताम्			
सप्तमी	इ	ओस्	सु				धीमति	धीमतोः	धीमत्सु			
सम्बोधन	-	औ	अस्	-	ई	इ	धीमन्	धीमन्तौ	धीमन्तः	-	धीमती	धीमन्ति

अत् (शतृ)												
	1P- पचत्- cooking						4P- दीव्यत्- playing					
	पुंलिङ्ग			नपुंसकलिङ्ग			पुंलिङ्ग			नपुंसकलिङ्ग		
	एक	द्वि	बहु	एक	द्वि	बहु	एक	द्वि	बहु	एक	द्वि	बहु
प्रथमा	**पचन्**	पचन्तौ	पचन्तः	पचत्	**पचन्ती**	पचन्ति	**दीव्यन्**	दीव्यन्तौ	दीव्यन्तः	दीव्यत्	**दीव्यन्ती**	दीव्यन्ति
द्वितीया	पचन्तम्	पचन्तौ	पचतः	पचत्	**पचन्ती**	पचन्ति	दीव्यन्तम्	दीव्यन्तौ	दीव्यतः	दीव्यत्	**दीव्यन्ती**	दीव्यन्ति
decline like धीमत्												
सम्बोधन	पचन्	पचन्तौ	पचन्तः	पचन्	**पचन्ती**	पचन्ति	दीव्यन्	दीव्यन्तौ	दीव्यन्तः	दीव्यत्	**दीव्यन्ती**	दीव्यन्ति
	6P- विशत्- entering						10P- चोरयत्- stealing					
प्रथमा	**विशन्**	विशन्तौ	विशन्तः	विशत्	**विशन्ती**	विशन्ति	**चोरयन्**	चोरयन्तौ	चोरयन्तः	चोरयत्	**चोरयन्ती**	चोरयन्ति
द्वितीया	पचन्तम्	पचन्तौ	पचतः	विशत्	**विशन्ती**	विशन्ति	चोरयन्तम्	चोरयन्तौ	चोरयतः	चोरयत्	**चोरयन्ती**	चोरयन्ति
decline like धीमत्												
सम्बोधन	विशन्	विशन्तौ	विशन्तः	विशन्	**विशन्ती**	पचन्ति	चोरयन्तम्	चोरयन्तौ	चोरयतः	चोरयत्	**चोरयन्ती**	चोरयन्ति
(क्तवत्) in वत् जितवत् declined like धीमत्												

Stems ending in इन् विन् मिन्												
Shaded areas are strong stem occurs before all case endings beginning with a vowel; बलि (week) ; बलिन् (strong)												
	पुंलिङ्ग			नपुंसकलिङ्ग			पुंलिङ्ग			नपुंसकलिङ्ग		
	एक	द्वि	बहु	द्वि	एक	बहु	एक	द्वि	बहु	एक	द्वि	बहु
प्रथमा	स्	औ	अस्	-	ई	इ	बली	बलिनौ	बलिनः	बलि	बलिनी	बलीनि
द्वितीया	अम्	औ	अस्	-	ई	इ	बलिनम्	बलिनौ	बलिनः	बलि	बलिनी	बलीनि
तृतीया	आ	भ्याम्	भिस्	Like the पुंलिङ्ग			बलिना	बलिभ्याम्	बलिभिः	Like the पुंलिङ्ग		
चतुर्थी	ए	भ्याम्	भ्यस्				बलिने	बलिभ्याम्	बलिभ्यः			
पञ्चमी	अस्	भ्याम्	भ्यस्				बलिनः	बलिभ्याम्	बलिभ्यः			
षष्ठी	अस्	ओस्	आम्				बलिनः	बलिनोः	बलिनाम्			
सप्तमी	इ	ओस्	सु				बलिनि	बलिनोः	बलिषु			
सम्बोधन	-	औ	अस्	-	ई	इ		बलिनौ	बलिनः	बलि	बलिनी	बलीनि

4.3.3 Nouns with three stems

The main varieties of nouns with three stems are

1. The reduplicated perfect participle active in वस्
2. With stem ending in अन् मन् and वन्

stems ending in वस्: Shaded areas are strong stem; thick box is middle stem; चकृवस् (the one who didi it) चकृवांस (strong); चकृवत् (middle): चक्रुष् (weak)												
	पुंलिङ्ग			नपुंसकलिङ्ग			पुंलिङ्ग			नपुंसकलिङ्ग		
	एक	द्वि	बहु	द्वि	एक	बहु	एक	द्वि	बहु	एक	द्वि	बहु
प्रथमा	स्	औ	अस्	-	ई	इ	चकृवान्	चकृवांसौ	चकृवांसः	चकृवत्	चक्रुषी	चकृवांसि
द्वितीया	अम्	औ	अस्	-	ई	इ	चकृवासम्	चकृवांसौ	चक्रुषः	चकृवत्	चक्रुषी	चकृवांसि
तृतीया	आ	भ्याम्	भिस्	Like the पुंलिङ्ग			चक्रुषा	चकृवद्भ्याम्	चकृवद्भिः	Like the पुंलिङ्ग		
चतुर्थी	ए	भ्याम्	भ्यस्				चक्रुषे	चकृवद्भ्याम्	चकृवद्भ्यः			
पञ्चमी	अस्	भ्याम्	भ्यस्				चक्रुषः	चकृवद्भ्याम्	चकृवद्भ्यः			
षष्ठी	अस्	ओस्	आम्				चक्रुषः	चक्रुषोः	चक्रुषाम्			
सप्तमी	इ	ओस्	सु				चक्रुषि	चक्रुषोः	चकृवत्सु			
सम्बोधन	-	औ	अस्	-	ई	इ	चकृवन्	चकृवांसौ	चकृवांसः	चकृवत्	चक्रुषी	चकृवांसि

stems ending in अन् : राजन् (strong); राज (middle): राज्ञ् (weak)						
	पुंलिङ्ग			नपुंसकलिङ्ग		
	एक	द्वि	बहु	द्वि	एक	बहु
प्रथमा	राजा	राजानौ	राजानः	राजा	राजानौ	राजानः
द्वितीया	राजानाम्	राजानौ	राजानः	राजानाम्	राजानौ	राजानः
तृतीया	राज्ञा	राजभ्याम्	राजभिः	Like the पुंलिङ्ग		
चतुर्थी	राज्ञे	राजभ्याम्	राजभ्यः			
पञ्चमी	राज्ञः	राजभ्याम्	राजभ्यः			
षष्ठी	राज्ञः	राज्ञोः	राज्ञाम्			
सप्तमी	राज्ञि-राजनि	राज्ञोः	राजसु			
सम्बोधन	राजन्	राजानौ	राजानः	राजन्	राजानौ	राजानः

5. Adjectives

The adjective (विशेषण) agrees with the nouns it qualifies in gender, number and case. In other words, as the noun changes in gender, number and case, its adjective also changes accordingly.

यल्लिङ्गं यद्वचनं या च विभक्तिर्विशेष्यस्य । तल्लिङ्गं तद्वचनं सा च विभक्तिर्विशेषणस्यस्यापि ॥

5.1 Adjectives ending in vowels

विशेषण	अर्थ	पुंलिङ्ग	स्त्रीलिङ्ग	नपुंसकलिङ्ग
शुक्ल	white	शुक्लः शुक्लः पटः the white cloth	शुक्ला; शुक्ला ज्योत्स्ना the white moonlight	शुक्लम् ; शुक्लम् वस्त्रम् the white garment
शुचि	pure	शुचिः ; शुचिना पटेन with the pure cloth	शुचिः शुच्या भक्त्या with the pure devotion	शुचि; शुचिना अम्बुना with pure water
चारु	beautiful	चारुः ; चारौ चन्द्रे in the beautiful moon	चारुः , चार्वी; चारुभिः लताभिः with the beautiful creepers	चारु; चारु वस्तु beautiful thing
वक्तृ	eloquent	वक्ता; वक्त्रे मित्रे for the eloquent father	वक्त्रीः; वक्त्र्याः मातुः from the eloquent mother	वक्तृ; वक्तृ धातृ the eloquent creator

5.2 Adjectives of quantity

कियत् (how much, how great), यत् (so much, so many); यावत्-तावत् (as much, as many as); एतावत् (so much, so great) are declined in the masculine and neuter like धीमत्

5.3 Degrees of comparison-Comparative & Superlative

Comparative degree : When comparing two objects or persons, to indicate the superiority of one over the other, तर and ईयस् affixes are used.

Superlative degree: To show the excellence of one object or person over many objects or persons तम and इष्ठ affixes are used.

Adjectives	Comp.		Superl.	
	तर	ईयस्	तम	इष्ठ
प्रिय (dear)	प्रियतर	प्रेयस्	प्रियतम	प्रेष्ठ
दीर्घ (long)	दीर्घतर	दीर्घतम	द्राघीयस्	द्राघीष्ठ
गुरु (heavy, great)	गुरुतर	गरीयस्	गुरुतम	गरिष्ठ
बलवत् (strong)	बलवत्तर	बलीयस्	बलवत्तम	बलिष्ठ
बहु (much)	बहुतर	भूयस्	बहुतम	भूयिष्ठ
पटु (clever)	पटुतर	पटीयस्	पटुतम	पटिष्ठ
स्थूल (big)	स्थूलतर	स्थवीयस्	स्थूलतम	स्थविष्ठ

Examples	
Comparison : Ablative case is used	
मयूरः शुकात् सुन्दतरः।	The peacock is more beautiful than the parrot.
नगरात् ग्रामः शुचितरः।	The village is cleaner than the city.
भीमाद् बलीयसा शत्रुणा नृपोऽजीयत।	The king was defeated by an enemy stronger than Bhima .
रामात् भरतः कनीयान्।	Bharat is younger than Rāma.
Superlative: Genitive or Locative case is used	
छात्राणाम् मध्ये or छात्रेषु गोविन्दः पटुतम।	Among the students Govinda is the cleverest.
अस्माकं मध्ये or अस्मासु सः उत्तमः।	Among us, he is the best.
मित्राणाम् प्रेष्ठाय मालामयच्छम्।	I gave a garland to the dearest of my friends.
वीराणाम् or वीरेषु रामः श्रेष्ठः।	Among heros, Rāma is the best.

6. Pronouns

The pronouns are classified:

Personal	अस्मद् (I) , युष्मद् (You), भवत् (Your honour) ,स्व (One's ow
Demonstrative	तद् (farther away) – that, एतद् (nearer) – this, इदम् (near) – this, अदस् (far) – that, सर्व (all), विश्व (all), अन्य (another), अन्यतर(either of two), इतर (other), त्वत् (other), त्व (other), नेम (half), सम (all), सिम(all), त्यद् (that)
Interrogative	किम् (who)
Relative	यद् (who)
Numeral	एक (one), द्वि (two), उभ (both), उभय (both)
Directional	पूर्व (eastern), पर (other),अवर (western),दक्षिण (south),उत्तर (northern), अपर (other), अधर (inferior), अन्तर(outer)

6.1 Personal Pronouns

	अस्मद् (अहम् – I)			युस्मद् (त्वम् - you)		
	एक	द्वि	बहु	एक	द्वि	बहु
प्रथमा	अहम्	आवाम्	वयम्	त्वम्	युवाम्	यूयम्
द्वितीया	माम् – मा	आवाम् - नौ	अस्मान् – नः	त्वाम् – त्वा	युवाम् – वाम्	युष्मान् – वः
तृतीया	मया	आवाभ्याम्	अस्माभिः	त्वया	युवाभ्याम्	युष्माभिः
चतुर्थी	मह्यम् - मे	आवाभ्याम् – नौ	अस्मभ्यम् – नः	तुभ्यम् - ते	युवाभ्याम् – वाम्	युष्मभ्यम् – वः
पञ्चमी	मत्	आवाभ्याम्	अस्मत्	त्वत्	युवाभ्याम्	युष्मत्
षष्ठी	मम - मे	आवयोः - नौ	अस्माकम् – नः	तव - ते	युवयोः - वाम्	युष्माकम् – वः
सप्तमी	मयि	आवयोः	अस्मासु	त्वयि	युवयोः	युष्मासु

भवत् declines in Masc. and Neut. like **धीमत्** and in Fem. like **नदी** । The word **भवत्** is used as a polite or respectful equivalent of the **मध्यमपुरुष** pronoun; but the verb is always in **बहुवचनम्** (third person)

Examples	
वयं न जानीमः। We do not know मम भार्या वनं गच्छति। My wife is going to the forest पुस्तकं नः पठति। He reads our book भवान् स्तुतिमर्हति।Your Majesty deserves praise	तव दासोऽहम्। I am your servant त्वं पाठं स्मरसि। You remember the lesson यद्भवता कृतं तन्मह्यमतीव रोचते। What your honour has done pleases me very much.

6.2 Demonstrative Pronouns

इदमः प्रत्यक्षगतं समीपतरवर्ति चैतदो रूपम्। अदसस्तु विप्रकृष्टे तदिति पराक्षे विजानीयात्॥

इदम् refers to a person or a thing nearer at hand and एतद्, to one still nearer, अदस् refers to a person or a thing at a distance, while तद् refers to one that is farther, beyond perception.

These pronouns can be used as demonstrative adjectives also.

तद्									
	सः (He)			सा (She)			तद् (it)		
	पुंल्लिङ्ग			स्त्रीलिङ्ग			नपुंसकलिङ्ग		
	एक	द्वि	बहु	एक	द्वि	बहु	एक	द्वि	बहु
प्रथमा	सः	तौ	ते	सा	ते	ताः	तत्	ते	तानि
द्वितीया	तम्	तौ	तान्	ताम्	ते	ताः	तत्	ते	तानि
तृतीया	तेन	ताभ्याम्	तैः	तया	ताभ्याम्	ताभिः	तेन	ताभ्याम्	तैः
चतुर्थी	तस्मै	ताभ्याम्	तेभ्यः	तस्यै	ताभ्याम्	ताभ्यः	तस्मै	ताभ्याम्	तेभ्यः
पञ्चमी	तस्मात्	ताभ्याम्	तेभ्यः	तस्याः	ताभ्याम्	ताभ्यः	तस्मात्	ताभ्याम्	तेभ्यः
षष्ठी	तस्य	तयोः	तेषाम्	तस्याः	तयोः	तासाम्	तस्य	तयोः	तेषाम्
सप्तमी	तस्मिन्	तयोः	तेषु	तस्याम्	तयोः	तासु	तस्मिन्	तयोः	तेषु
	एषः (He)			एषा (She)			एतत् (it)		
प्रथमा	एषः	एतौ	एते	एषा	एते	एताः	एतत्	एते	एतानि
द्वितीया	एतम्	एतौ	एतान्	एताम्	एते	एताः	एतत्	एते	एतानि
तृतीया	एतेन	एताभ्याम्	एतैः	एतया	एताभ्याम्	एताभिः	एतेन	एताभ्याम्	एतैः
चतुर्थी	एतस्मै	एताभ्याम्	एतेभ्यः	एतस्यै	एताभ्याम्	एताभ्यः	एतस्मै	एताभ्याम्	एतेभ्यः
पञ्चमी	एतस्मात्	एताभ्याम्	एतेभ्यः	एतस्याः	एताभ्याम्	एताभ्यः	एतस्मात्	एताभ्याम्	एतेभ्यः
षष्ठी	एतस्य	एतयोः	एतेषाम्	एतस्याः	एतयोः	एतासाम्	एतस्य	एतयोः	एतेषाम्
सप्तमी	एतस्मिन्	एतयोः	एतेषु	एतस्याम्	एतयोः	एतासु	एतस्मिन्	एतयोः	एतेषु

	इदम् and अदस्								
	अयम् (He)			इयम् (She)			इदम् (it)		
प्रथमा	अयम्	इमौ	इमे	इयम्	इमौ	इमे	इदम्	इमे	इमानि
द्वितीया	इमम् एनम्	इमौ एनौ	इमान् एनान्	इमाम् एनाम्	इमौ एनौ	इमान् एनान्	इदम् एनत्	इमे एने	इमानि एनानि
तृतीया	अनेन एनेन	आभ्याम्	एभिः	अनया एनया	आभ्याम्	आभिः	Like the पुंलिङ्ग		
चतुर्थी	अस्मै	आभ्याम्	एभ्यः	अस्यै	आभ्याम्	आभ्यः			
पञ्चमी	अस्मात्	आभ्याम्	एभ्यः	अस्याः	आभ्याम्	आभ्यः			
षष्ठी	अस्य	अनयोः एनयोः	एषाम्	अस्याः	अनयोःएनयोः	आसाम्			
सप्तमी	अस्मिन्	अनयोः एनयोः	एषु	अस्याम्	अनयोः एनयोः	आसु			
	असौ (He)			असौ (She)			अदस् (it)		
प्रथमा	असौ	अमू	अमी	असौ	अमू	अमूः	अदः	अमू	अमूनि
द्वितीया	अमुम्	अमू	अमून्	अमूम्	अमू	अमूः	अदः	अमू	अमूनि
तृतीया	अमुना	अमूभ्याम्	अमीभिः	अमुया	अमूभ्याम्	अमूभिः	Like the पुंलिङ्ग		
चतुर्थी	अमुष्मै	अमूभ्याम्	अमीभ्यः	अमुष्यै	अमूभ्याम्	अमूभ्यः			
पञ्चमी	अमुष्मात्	अमूभ्याम्	अमीभ्यः	अमुष्याः	अमूभ्याम्	अमूभ्यः			
षष्ठी	अमुष्य	अमुयोः	अमीषाम्	अमुष्याः	अमुयोः	अमुषाम्			
सप्तमी	अमुष्मिन्	अमुयोः	अमीषु	अमुष्याम्	अमुयोः	अमूषु			

	सर्व (all) is a pronoun and it is declined in Masc., Fem., and Neut. like सः (m), सा (f), and तत् (n)								
	पुंलिङ्ग			स्त्रीलिङ्ग			नपुंसकलिङ्ग		
	एक	द्वि	बहु	एक	द्वि	बहु	एक	द्वि	बहु
प्रथमा	सर्वः	सर्वौ	सर्वे	सर्वा	सर्वे	सर्वाः	सर्वम्	सर्वे	सर्वाणि
द्वितीया	सर्वम्	सर्वौ	सर्वान्	सर्वाम्	सर्वे	सर्वाः	सर्वम्	सर्वे	सर्वाणि
तृतीया	सर्वेण	सर्वाभ्याम्	सर्वैः	सर्वया	सर्वाभ्याम्	सर्वाभिः	Like the पुंलिङ्ग		
चतुर्थी	सर्वस्मै	सर्वाभ्याम्	सर्वेभ्यः	सर्वस्यै	सर्वाभ्याम्	सर्वाभ्यः			
पञ्चमी	सर्वस्मात्	सर्वाभ्याम्	सर्वेभ्यः	सर्वस्याः	सर्वाभ्याम्	सर्वाभ्यः			
षष्ठी	सर्वस्य	सर्वयोः	सर्वेषाम्	सर्वस्याः	सर्वयोः	सर्वसाम्			
सप्तमी	सर्वस्मिन्	सर्वयोः	सर्वेषु	सर्वस्याम्	सर्वयोः	सर्वासु			
सम्बोधन	सर्वः	सर्वौ	सर्वे	सर्वे	सर्वौ	सर्वाः	सर्वम्	सर्वे	सर्वाणि

Examples
तस्मिन्वने वसति सः (He lives in that forest); **एतानश्वान पश्यम्** (I saw these horses); **तस्यां नद्यामपतत्** (He fell into that river); **ताभ्यां मित्राभ्यां कुप्यामि** (I am angry with those two friends); **इमे नृपाः जयन्ति** (These kings conquer); **अमुया भार्या नीयते बालः** (The boy is led by that woman; **अमूनि फलानि मह्यं राचन्ते** (Those fruits please me)

6.3 Interrogative & Relative Pronouns

किम् Interrogative Pronoun) (which?, what?)									
	पुंल्लिङ्ग			स्त्रीलिङ्ग			नपुंसकलिङ्ग		
	एक	द्वि	बहु	एक	द्वि	बहु	एक	द्वि	बहु
प्रथमा	कः	कौ	के	का	के	काः	किम्	के	कानि
द्वितीया	कम्	कौ	कान्	काम्	के	काः	किम्	के	कानि
तृतीया	केन	काभ्याम्	कैः	कया	काभ्याम्	काभिः	केन	काभ्याम्	कैः
चतुर्थी	कस्मै	काभ्याम्	केभ्यः	कस्यै	काभ्याम्	काभ्यः	कस्मै	काभ्याम्	केभ्यः
पञ्चमी	कस्मात्	काभ्याम्	केभ्यः	कस्याः	काभ्याम्	काभ्यः	कस्मात्	काभ्याम्	केभ्यः
षष्ठी	कस्य	कयोः	केषाम्	कस्याः	कयोः	कासाम्	कस्य	कयोः	केषाम्
सप्तमी	कस्मिन्	कयोः	केषु	कस्याम्	कयोः	कासु	कस्मिन्	कयोः	केषु
	यद् (Relative Pronoun) which?, who?)								
प्रथमा	यः	यौ	ये	या	ये	याः	यत्	ये	यानि
द्वितीया	यम्	यौ	यान्	याम्	ये	याः	यत्	ये	यानि
तृतीया	येन	याभ्याम्	यैः	यया	याभ्याम्	याभिः	येन	याभ्याम्	यैः
चतुर्थी	यस्मै	याभ्याम्	येभ्यः	यस्यै	याभ्याम्	याभ्यः	यस्मै	याभ्याम्	येभ्यः
पञ्चमी	यस्मात्	याभ्याम्	येभ्यः	यस्याः	याभ्याम्	याभ्यः	यस्मात्	याभ्याम्	येभ्यः
षष्ठी	यस्य	ययोः	येषाम्	यस्याः	ययोः	यासाम्	यस्य	ययोः	येषाम्
सप्तमी	यस्मिन्	ययोः	येषु	यस्याम्	ययोः	यासु	यस्मिन्	ययोः	येषु

The interrogative pronoun **किम्** (in all three genders) followed by the indeclinable particles **चित्**, **चन**, or **अपि** becomes an indefinite pronoun meaning 'some' a 'certain'. **यद्** when used with the interogative pronouns with or without the participles (**चित्**, **चन**) expresses the sense of "whatever, anywhatsoever".eg. **यस्य कस्य** (of whomsoever); **यस्मै कस्मैचित्** (to anybody whatsoever); **यः कः** (whosoever)

पुंल्लिङ्ग प्रथमा विभक्ति एक वचन -	कः + चित् = कश्चित् ; कः + चन = कश्चन ; कः + अपि = कोऽपि
स्त्रीलिङ्ग प्रथमा विभक्ति एक वचन -	का + चित् = काचित् ; का + चन = काचन ; का+ अपि = कापि
नपुंसकलिङ्ग प्रथमा विभक्ति एक वचन -	किम् + चित् = किञ्चित् ; किम् + चन = किञ्चन ; किम् + अपि = किमपि
मह्यं किंचिद्वदति (He tells me something); तत् कश्चन ब्रह्मणो वसति (Some Brāhmaṇa lives there.); कस्मिश्चिन्नगरे वसति स्म नृपः (The king lived in some city); न कयापि कन्यया सह संवदति (He is not speakng with any girl)	

7. Indeclinables

अव्यय is a word which has no gender, case, number and which undergoes no change.

	List of Indeclinables derived from pronouns		
सर्वनाम	अव्यय	सर्वनाम	अव्यय
यत्	यदा (when), यत्र (where), यथा (as), यतः (whence, since, because)	तत्	तदा or तदानीम् (then, at that time), तत्र (there), तथा, तर्हि (then,therefore)
एतत्	यदा (when), यत्र (where), यथा (as), यतः (whence, since, because)	इदम्	इदानीम् (now), अत्र (here), इत्थम् (thus), अतः (hence)
अदस्	अमुत्र (there in the next word), अमुतः (from that place or person)	किम्	कदा (when), कुत्र or क्व (where), कथम् (how), कुतः (why, whence)
सर्व	सर्वदा or सदा (always),सर्वत्र (everywhere), सर्वतः (everywhere, on all sides)	अन्य	अन्यदा (in other times), अन्यत्र (elsewhere), अन्यथा (otherwise in a different manner), अन्यतः (from elsewhere)
एक	एकदा (once, once upon a time), एकत्र (in one place), एकतः (from one place)	पर	परत्र (in the next word, in another place), परतः (further or beyond)
अपर	अपरत्र (in another place), अपरथा (in another manner), अपरतः (from another place)	पूर्व	पूर्वत्र (previously), पूर्वतः (from the previous place, in front of)
उभय	उभयत्र (in both places), उभयथा (in both ways), उभयतः (from both sides)	उत्तर दक्षिण	उत्तरतः (from the north), उत्तरेण (to the north) दक्षिणतः (from the south), उत्तरेण (to the south)

Frequently used Indeclinables									
अव्यय	Meaning	अव्यय	Meaning	अव्यय	Meaning	अव्यय	Meaning	अव्यय	Meaning
अतः	therefore	अथ	after this, now	अथः	afterward	अथ किम्	what else	अपि	also, even
अनेकदा	many times	अनन्तरम्	soon after	आम्	yes	एवम्	thus, so	एव	indeed, only, just
नैव	hardly	किंचित् एव	a little	इतः	from here	इतः परम्	before this	कदापि	anytime
कदाचित्	sometimes	न कदाचित्	never	यदा कदाचित्	whenever	इह	here	कथमपि	somehow
न कथमपि	not at all	किल	indeed	नैव किल	no	न किल	is it not so	किमर्थम्	for what
परितः	around	पुनः	again	तथैव अस्तु	let it be so	तथैव	similarly,	तद्वत्	similarly
ततस्ततः	after that	तदर्थम्	fot that	तदनन्तरम्	after that	तथापि	even so	भूयः	often, again

Examples

श्वः तव परीक्षा अस्ति **अतः** अभ्यासं कुरु। **इदानीं** राधिका भोजनं करोति। देव त्वं **एव** मम माता असि। **कदाचित्** सा आगमिष्यति। **कदापि** असत्यं मा वद। **यथा** सा कार्यं करोति **तद्वत्** त्वं **अपि** कुरु। रविः भूयः पाठं न पठति। **यदा कदाचित्** समयः अस्ति **तदा** मम गृहं आगच्छतु। **इतः** दूरं मा गच्छ।

8. The Subordinate Clause

8.1The Noun, Adjective and Adverb Clause

The Noun Clause		
Use by conjuction that (double accusative)	He thinks that Rāma is a hero (= He thinks Rāma to be a hero)	रामं वीरं चिन्तयति।
Use of Conjuction pronoun (equivalent to adjective clause)	What he says is true (= that which he says is true)	यत् वदति तत् सत्यम् ।
Use of इति to convert inderect speech intodirect speech	He told me that he had conquered the enemies (="I have conquered the enemies" so he told me)	अहं शत्रून् जितवानि सोऽवदत्।
The Adjective-Clause		
Use by a relative pronoun	The man to whom the book was given has gone away from the house. Adj. Cla: to whom the book was given	यस्मै नराय पुस्तकः दत्तं स गृहात् गतः।
The Adjverb-Clause		
Precedes the main clause and is introdced by a conjugate adverb to which a simple adverb corresponds in the main clause.	You came when the guests had gone	यदातिथयो गातास्तदा त्वमागच्छ।
	Sit down while I fetch water.	यावदहं जलमानयामि तावदुपविश।
	Virtues adorn the heart as flowers adorn the tree.	यथा पुष्पाणि वृक्षं तथा गुणा हृदयं भूषयन्ति।
	He does not speak, because his friends have left him.	यतो मित्राणि तमत्यजन् स न भाषते।
	If your mother comes, you should wait upon her.	यदि मातागच्छत् तर्हि तां सेवेथाः।

8.2 List of Adverbs

	Interrogative	Conjuctive	Simple	Indefinite
Time	कदा (when?)	यदा (when,whenever)	तदा (then)	कदाचित् (at times)
		यावत् (while; as long as; to the extent that)	तावत् (-; so long; to that extent)	सर्वदा (always)
Place	कुत्र क्व (where?)	यदा (when,whenever)	तदा (then)	सर्वत्र (everywhere)
Manner	कथम् (how?; in what way?)	यथा (just as; in the manner in which)	तथा (so; thus; in that way)	कथञ्चित् (somehow)
Cause Source-origin	किम् (why?) कुतः (whence?; why?; since when?)	यतः (because; since; from the point that)	ततः (from that; therefore; after that)	
Condition		यदि (if)	तर्हि (then)	
Concession		यद्यपि (although)	तथापि (yet)	

Examples	
Question	Answer
कथं धर्मं जानासि त्वम् । How do you know what is right?	यथा त्वं जानासि तथाहं जानामि । I know in the same way as you.
कुतः प्रणश्यति पुरुषः । From what does man perish?	यतो बुद्धिर्नश्यति तत एव प्रणश्यति पुरुषः । Whence the intellect is destroyed, from that very thing a man perishes.
कदा वनं गच्छन्ति मुनयः । When do the sages go the forest?	यदा पुत्राणां पुत्रान्पश्यन्ति तदा गृहं त्यजन्ति वनं गच्छन्ति । When they see their son's sons, they abandon home and go to the forest.
तदा कुत्र वसन्ति । Then where do they live?	यत्र रमणीयाः शान्ताः आश्रमा वर्तन्ते तत्रैव तेषां निवासः । They have their dwelling where there are charming and tranquil ashrams.
यावद्रामो वनं न गच्छति तावद्राक्षसास्तत्र नन्दन्ते । As long as Rāma does not go to the forest, the demons rejoice there. यत्र यत्र रामो गाच्छति तत्र तत्र सीतानुगच्छति । To whichever place Rāma goes, ther Sītā follows. येन पुरुषेण सह भाषते नृपः स मुनिः । The man with whom the king is speaking he is a sage. यस्मिन्वने वसति रामस्तस्मिन्वने न विद्यन्ते राक्षसाः । In the forest where Rāma lives, in that forest there are no demons. यस्मान्नोद्विजते लोको लोकान्नोद्विजते च यः स मे प्रिय इति वदति श्रीकृष्णः । On account of whom the world does not tremble, and who does not not tremble on account of the world, he is dear to me, so says Śrī Krṣna.	

8.3 Interrogative Sentences

	Declarative Sentence	Interrogative
Use of अपि	रामः सीतया सह वनं गच्छति । Rāma go to the forest with Sītā	अपि रामः सीतया सह वनं गच्छति । Does Rāma go to the forest with Sītā ?
Use of Interrogative pronouns, adverbs and adjectives (all begin with क)	रामः सीतया सह वनं गच्छति ।	कः सीतया सह वनं गच्छति । Who goes to the forest with Sītā ? रामः किं करोति । What does Rāma do ? रामः कया सह वनं गच्छति । With whom does Rāma go to the forest?

9. Verbs

Primitive
(roots which originaaly exist in Sanskrit)

Divided into 10 गण

(Group 1) 1,4,6,10 गण

(Group 2) 2, 3, 5, 7, 8, 9 गण

Derivatives
(verbs derived from original roots or nouns)

Derived from Verbs

1. Causal
2. Desiderative
3. Frequentative

Denominative

9.1 Tenses and Moods

Name	Sanskrit	English	
षट् कालवाचकाः (Six Tenses)			
लट्	वर्तमानकालः	Present	सार्वधातुकाः (Conjugational Tenses)
लङ्	अनद्यतन-भूतकालः	Imperfect	
लिट्	परोक्ष-भूतकालः 1. द्वित्वलिट् (Reduplicative) 2. अनुप्रयोगलिट् (Periphrastic)	Perfect; remote past	आर्धधातुकाः (Non-Conjugational Tenses)
लुङ्	सामान्य-भूतकालः	Aorist; simple past	
लुट्	अनद्यतन-भविष्यत्कालः	Periphrastic Future	
लृट्	सामान्य-भविष्यत्कालः	Simple Future	
चत्वारः प्रकारबोधकाः (Four moods)			
लोट्	आज्ञा	Imperative	सार्वधातुकाः (Conjugational Moods)
विधिलिङ्	विधि , आज्ञा	Potential	
आशीर्लिङ्	आशा	Benedictive	आर्धधातुकाः (Non-Conjugational Moods)
लृङ्		Conditional	

Past Tenses (लङ् - लिट् - लुङ्)

लङ्	लिट्	लुङ्
Denotes past action, not done today, i.e. done at some time prior to the current day.	Denotes past action, not done today, Generally used to denote actions done at a very remote past time. -The reduplicative perfect is common to all monosyllabic roots beginning with a consonant or with अ, आ and इ, उ, ऋ. The periphrastic perfect is used with roots beginning with a long vowel except आ and with the roots of the 10th conjugation.	Denotes past action, without reference to any particular time.

Future Tenses (लुट् – लृट्)

1. The Periphrastic Future (लुट्) expresses remote future events.
2. The Simple Future (लृट्) expresses any future events whether immediate or remote.

लुट्	लृट्
हे सीते रामलक्ष्मणौ श्वो वनं गन्तारौ। त्वमपि गन्तासि वा न वा। Oh Sītā, Rāma and Lakṣmaṇa will go to the forest tomorrow. Will you too go or not?	किं भविष्यतीति किं भविष्यतीति चिन्तयन्तः सर्वे शिष्याः परीक्षाशालामुद्विजन्त आगमिष्यन्ति। Thinking "What will be? what will be?", all the students will come, trembling, to the examination hall.

9.2 Conjugations

The 10 conjugations in Sanskrit are divided into two groups. The first group consists of the 1st, 4th, 6th and the 10th conjugations and the second group consists of the 2nd, 3rd, 5th, 7th, 8th and 9th conjugations. The division of verbs into 10 conjugations do not apply to all the 10 tenses and moods. It applies only to the active voice, both parasmaipada and atmanepada of सार्वधातुकाः. In the passive voice, and in all other tenses of the active voice, all verbs are treated alike without distinction of conjugations. Thus the name 'conjugational tenses and moods'.

With respect to non-conjugational tenses and moods, verbal roots are divided into three classes:

Roots	Description	Example
सेट् (स+इट्)	insert a इ before the terminations	√भू →भविता; √अर्च् →अर्चिता
अनिट् (अन्+इट्)	do not insert a इ	√लब्ध → लब्धा
वेट् (वा+इट्)	insert a इ optionally	√स्यन्द् → स्यन्दिता; स्यन्ता

गण	नाम	गणविकरण	धातुनामः	लट्
१. प्रथमगणः	भ्वादि	अ	भू	भवति He is; becomes
२. द्वितीयगणः	अदादि	-	अद्	अत्ति He eats
३. तृतीयगणः	जुहोत्यादि	-	हु	जुहोति He offers
४. चतुर्थगणः	दिवादि	य	दिव्	दीव्यति He plays
५. पञ्चमगणः	स्वादि	नु	सु	सुनोति He presses
६. षष्ठगणः	तुदादि	अ	तुध्	तुदति He presses
७. सप्तमगणः	रुधादि	न	रुध्	रुणाद्धि He blocks
८. अष्टमगणः	तनादि	उ	तन्	तनोति He stretches
९. नवगणः	क्र्यादिगणः	न	क्री	क्रीणति He buys
१०. दशमगणः	चुरादिगणः	अय	चुर्	चोरयति He steals

9.3 Voice

1. Active Voice (कर्तरि प्रयोग): The कर्ता of any क्रियापदम् is in the प्रथमा विभक्ति. The क्रियापदम् of any sentence or clause always agrees in number and person with the कर्ता
2. Passive Voice (कर्मणि प्रयोग): The क्रियापदम् refers to or agrees with कर्म, instead of the कर्ता. The verbal ending specifies the number and person of the कर्म
3. Passive Impersonal (भावे प्रयोग): In संस्कृम् , not only transitive verbs (सकर्मकधातु), but intransitive verbs (अकर्मकधातु), also can be conjugated in the passive voice.

धातु	प्रयोग	उदाहरण
सकर्मकधातु	कर्तरि प्रयोग	बालकः ग्रन्थं पठति। The boy reads the book.
	कर्मणि प्रयोग	बालकेन ग्रन्थः पठ्यते। The book is read by the boy
अकर्मकधातु	कर्तरि प्रयोग	बालकः हसति। The boy laughs.
	भावे प्रयोग	बालकेन हस्यते । Laughing is done by the boy.

9.4 Suffixes for Conjugational Tenses and Moods

	लट् (Present tense)						लङ् (Past tense)					
	परस्मैपद			आत्मनेपद			परस्मैपद			आत्मनेपद		
	एक	द्वि	बहु	एक	द्वि	बहु	एक	द्वि	बहु	एक	द्वि	बहु
	मि	वः	मः	ए	वहे	महे	अम्	व	म	इ	वहि	महि
	सि	थः	थ	से	ईथे	ध्वे	स्	तम्	त	थाः	ईथाम्	ध्वम्
	ति	तः	अन्ति	ते	ईते	अन्ते	त्	ताम्	अन्	त	इताम्	अन्त
	लोट् (Imperative mood)						विधिलिङ् (Potential mood)					
	आनि	आव	आम्	ऐ	आवहै	आमहै	ईयम्	ईव	ईम	ईय	ईवहि	ईमहि
		तम्	त	स्व	ईथाम्	ध्वम्	ईस्	ईतम्	ईत	ईथास्	ईयाथाम्	ईध्वम्
	तु	ताम्	अन्तु	ताम्	ईताम्	अन्ताम्	ईत्	ईताम	ईयुः	ईत	ईयाताम्	ईरन्

9.5 Suffixes for Non Conjugational Tenses and Moods

	लुट् (Periphrastic Future)						ऌट् (Simple Future)					
	परस्मैपद			आत्मनेपद			परस्मैपद			आत्मनेपद		
	एक	द्वि	बहु	एक	द्वि	बहु	एक	द्वि	बहु	एक	द्वि	बहु
उत्तम	तास्मि	तास्वः	तास्मः	ताहे	तास्वहे	तास्महे	स्यामि	स्यावः	स्यामः	स्ये	स्यावहे	स्यामहे
मध्यम	तासि	तास्थः	तास्थ	तासे	तासाथ	ताध्व	स्यसि	स्यथः	स्यथ	स्यसे	स्येथे	स्यध्वे
प्रथम	ता	तारौ	तारः	ता	तारौ	तारः	स्यति	स्यतः	स्यन्ति	स्यते	स्येते	स्यन्ते
	ऌङ् (Conditional)						आशीर्लिङ् (Benedictive Mood)					
उत्तम	स्यम्	स्याव	स्याम	स्ये	स्यावहि	स्यामहि	यासम्	यास्व	यास्म	सीय	सीवहि	सीमहि
मध्यम	स्यः	स्यतम्	स्यत	स्यथाः	स्येथाम्	स्यध्वम्	याः	यास्तम्	यास्त	सीष्ठाः	सीयास्थाम्	सीध्वम्
प्रथम	स्यत्	स्यताम्	स्यन्	स्यत	स्येताम्	स्यन्त	यात्	यास्ताम्	यासुः	सीष्ट	सीयास्ताम्	सीरन्
	द्वित्वलिट् (Reduplicative Perfect)						अनुप्रयोगलिट् (Periphrastic Perfect)					
उत्तम	अ	व	म	ए	वहे	महे	To form the Periphrastic Perfect, a verbal noun in the accusative is derived from the verbal base by addition of आम्. To that verbal noun the reduplicative of √कृ,√भू , or √अस् is added.					
मध्यम	थ	अथुः	अ	से	आथे	ध्वे						
प्रथम	अ	अतुः	उः	ए	आते	इरे						

9.6 Suffixes for Strong and Weak form endings

As in the case of nouns with two or three stems, so also in the case of verbs of the 2nd, 3rd, 5th,7th,8th and 9th conjugations, there are strong and weak forms. Stong forms are shaded and he differences are indicated in bold. The terminations in non-conjugational forms are all weak except for द्वित्वलिट् (Reduplicative Perfect) परस्मैपद in first. second, and third person singular.

	लट् (Present tense)						लङ् (Past tense)					
	परस्मैपद			आत्मनेपद			परस्मैपद			आत्मनेपद		
	एक	द्वि	बहु	एक	द्वि	बहु	एक	द्वि	बहु	एक	द्वि	बहु
उत्तम	मि	वः	मः	ए	वहे	महे	अम्	व	म	इ	वहि	महि
मध्यम	सि	थः	थ	से	**आथे**	ध्वे	स्	तम्	त	थाः	**आथाम्**	ध्वम्
प्रथम	ति	तः	अन्ति	ते	ईते	**अते**	त्	ताम्	अन्	त	इताम्	**अत**
	लोट् (Imperative mood)						विधिलिङ् (Potential mood)					
उत्तम	आनि	आव	आम्	ऐ	आवहै	आमहै	ईयम्	ईव	ईम	ईय	ईवहि	ईमहि
मध्यम	**हि**	तम्	त	स्व	**आथाम्**	ध्वम्	ईस्	ईतम्	ईत	ईथास्	ईयाथाम्	ईध्वम्
प्रथम	तु	ताम्	अन्तु	ताम्	ईताम्	**अताम्**	ईत्	ईताम	ईयुस्	ईत	ईयाताम्	ईरन्

	√भू (भ्वादिगणः) परस्मैपद											
	लट्			लङ्			लोट्			विधिलिङ्		
	एक	द्वि	बहु	एक	द्वि	बहु	एक	द्वि	बहु	एक	द्वि	बहु
उत्तम	भवामि	भवावः	भवामः	अभवम्	अभवाव	अभवाम	भवानि	भवाव	भवाम	भवेयम्	भवेव	भवेम
मध्यम	भवसि	भवथः	भवथ	अभवः	अभवतम्	अभवत	भव	भवतम्	भवत	भवेः	भवेतम्	भवेत
प्रथम	भवति	भवतः	भवन्ति	अभवत्	अभवताम्	अभवन्	भवतु	भवताम्	भवन्तु	भवेत्	भवेताम्	भवेयुः

	लुट्			लृट्			लृङ्		
	एक	द्वि	बहु	एक	द्वि	बहु	एक	द्वि	बहु
उत्तम	भवितास्मि	भवितास्वः	भवितास्मः	भविष्यामि	भविष्यावः	भविष्यामः	अभविष्यम्	अभविष्याव	अभविष्याम
मध्यम	भवितासि	भवितास्थः	भवितास्थ	भविष्यसि	भविष्यथः	भविष्यथ	अभविष्यः	अभविष्यतम्	अभविष्यत
प्रथम	भविता	भवितारौ	भवितारः	भविष्यति	भविष्यतः	भविष्यन्ति	अभविष्यत्	अभविष्यताम्	अभविष्यन्

	आशीर्लिङ्			द्वित्वलिट्			अनुप्रयोगलिट्
उत्तम	भूयासम्	भूयास्व	भूयास्म	बभूव	बभूविव	बभूविम	(?)
मध्यम	भूयाः	भूयास्तम्	भूयास्त	बभूविथ	बभूवथुः	बभूव	
प्रथम	भूयात्	भूयास्ताम्	भूयासुः	बभूव	बभूवतुः	बभूवुः	

	√लभ् (भ्वादिगणः) आत्मनेपद											
	लट्			लङ्			लोट्			विधिलिङ्		
	एक	द्वि	बहु	एक	द्वि	बहु	एक	द्वि	बहु	एक	द्वि	बहु
उत्तम	लभे	लभावहे	लभामहे	अलभे	अलभावहि	अलभामहि	लभै	लभावहै	लभामहै	लभेय	लभेवहि	लभेमहि
मध्यम	लभसे	लभेथे	लभध्वे	अलभथास्	अलभेथाम्	अलभध्वम्	लभस्व	लभेथाम्	लभध्वम्	लभेथाः	लभेयाथाम्	लभेध्वम्
प्रथम	लभते	लभेते	लभन्ते	अलभत	अलभेताम्	अलभन्त	लभताम्	लभेताम्	लभन्ताम्	लभेत	लभेयाताम्	लभेरन्

	लुट्			लृट्			लृङ्		
	एक	द्वि	बहु	एक	द्वि	बहु	एक	द्वि	बहु
उत्तम	लब्धाहे	लब्धास्वहे	लब्धास्महे	लप्स्ये	लप्स्यावहे	लप्स्यामहे	अलप्स्ये	अलप्स्यावहि	अलप्स्यामहि
मध्यम	लब्धासे	लब्धासाथ	लब्धाध्व	लप्स्यसे	लप्स्येथे	लप्स्यध्वे	अलप्स्यथाः	अलप्स्येथाम्	अलप्स्यध्वम्
प्रथम	लब्धा	लब्धारौ	लब्धारः	लप्स्यते	लप्स्येते	लप्स्यन्ते	अलप्स्यताम्	अलप्स्येताम्	अलप्स्यन्त

	आशीर्लिङ्			द्वित्वलिट्			अनुप्रयोगलिट्
उत्तम	लप्सीय	लप्सीवहि	लप्सीमहि	लेभे	लेभिवहे	लेभिमहे	
मध्यम	लप्सीष्ठाः	लप्सीयास्थाम्	लप्सीध्वम्	लेभषे	लेभाथे	लेभिध्वे	
प्रथम	लप्सीष्ट	लप्सीयास्ताम्	लप्सीरन्	लेभे	लेभाते	लेभिरे	

	√सु (स्वादिगणः) परस्मैपद Strong base (shaded) सुनो weak base सुनु											
	लट्			लङ्			लोट्			विधिलिङ्		
	एक	द्वि	बहु	एक	द्वि	बहु	एक	द्वि	बहु	एक	द्वि	बहु
	सुनोमि	सुनुवः सुन्वः	सुनुमः सुन्मः	असुनवम्	असुनुव असुन्व	असुनुम असुन्म	सुनवानि	सुनवाव	सुवाम्	सुनुयाम्	सुनुयाव	सुनुयाम्
	सुनाषि	सुनुथः	सुनोषि	असुनोः	असुनुतम्	असुनुत	सुनु सुनुतात्	सुनुतम्	सुनुत	सुनुयाः	सुनुयातम्	सुनुयात
	सुनोति	सुनुतः	सन्वन्ति	असुनोत्	असुनुताम्	असुन्वन्	सुनोतु सुनुतात्	सुनुताम्	सुन्वन्तु	सुनुयात्	सुनुयाताम्	सुनुयुः

	लुट्			लृट्			लृङ्		
	एक	द्वि	बहु	एक	द्वि	बहु	एक	द्वि	बहु
उत्तम	सोतास्मि सवितास्मि	सोतास्वः सवितास्वः	सोतास्मः सवितास्मः	सोष्यमि सविष्यामि	सोष्यावः सविष्यावः	सोष्यामः सविष्यामः			
मध्यम	सोतासि सवितासि	सोतास्थः सवितास्थः	सोतास्थ सवितास्थ	सोष्यसि सविष्यसि	सोष्यथः सविष्यथः	सोष्यथ सविष्यथ			
प्रथम	सोता सविता	सोतारौ सवितारौ	सोतारः सवितारः	सोष्यति सविष्यति	सोष्यतः सविष्यतः	सोष्यन्ति सविष्यन्ति			

	आशीर्लिङ्			द्वित्वलिट्			अनुप्रयोगलिट्		
उत्तम				सुषाव सुषव	सुषुव	सुषुम			
मध्यम				सुषोथ सुषविथ	सुषुवथुः	सुषुव			
प्रथम				सुषाव	सुषुवतुः	सुषुवुः			

	√सु (स्वादिगणः) आत्मनेपद Strong base (shaded) सुनो weak base सुनु											
	लट्			लङ्			लोट्			विधिलिङ्		
	एक	द्वि	बहु	एक	द्वि	बहु	एक	द्वि	बहु	एक	द्वि	बहु
उत्तम	सुनुवे	सुनुवहे सुन्वहे	सुनुमहे सुन्महे	असुनुवि	असुनुवहि असुन्वहि	असुनुमहि असुन्महि	सुनवै	सुनवावहै	सुनवामहै	सुन्वीय्	सुन्वीवहि	सुन्वीमहि
मध्यम	सुनुषे	सुन्वाथे	सुनुध्वे	असुनुथाः	असुन्वाथाम्	असुनुध्वम्	सुनुष्व	सुन्वाथाम्	सुनुध्वम्	सुन्वीथाः	सुन्वीयाथाम्	सुन्वीध्वम्
प्रथम	सुनुते	सुन्वाते	सुनुवते	असुनुत्	असुन्वाताम्	असुन्वत	सुनुताम्	सुन्वाताम्	सुन्वताम्	सुन्वीत	सुन्वीयाताम्	सुन्वीरन्

	लुट्			लृट्			लृङ्		
	एक	द्वि	बहु	एक	द्वि	बहु	एक	द्वि	बहु
उत्तम				सोष्ये सविष्ये	सोष्यावहे सविष्यावहे	सोष्यामहे सविष्यामहे			
मध्यम				सोष्यसे सविष्यसे	सोष्येथे सविष्येथे	सोष्यध्वे सविष्यध्वे			
प्रथम				सोष्यते सविष्यते	सोष्येते सविष्येते	सोष्यन्ते सविष्यन्ते			

	आशीर्लिङ्			द्वित्वलिट्			अनुप्रयोगलिट्		
उत्तम				सुषुवे	सुषुवहे	सुषुमहे			
मध्यम				सुषुषे	सुषुवाथे	सुषुध्वे			
प्रथम				सुषुवे	सुषुवाते	सुषुविरे			

9.7 Examples

Tense	Used as	Examples
लट्		बालः पतति । The boy falls
लङ्		विश्वामित्रः वसिष्ठस्य धेनुं बलात् अहरत् । Vishwamitra took Vashista’s cow by force. नृपः ब्राह्मणान् भोजनाय न्यमन्त्रयत् ।The king invited the Brahmin for food.
लोट्	-विधि: command or advice	त्यज दुर्जनसंसगं भज साधुसमागमम् । Give up association with the wrong people and to seek the company of saintly people.
-	-अधीष्ठ (wish) or प्रार्थना (prayer)	पितृगृहे तिष्ठानि । I may (I wish to) stay in my father’s house. व्याकरणम् अध्ययत । This is my prayer, I want to study grammer with you.

	-आशीर्वाद (blessing) -आमन्त्रणम् (permission), अनुमति (consent) and also निमन्त्रणम् (invitation)	गच्छ विजयी भव। Go and be victorious. अद्य भवान् अत्र आगच्छतु। You may come here today. अद्य भवान् अत्र भक्षयतु। I request (invite) you to take food here today.
	-संप्रश्न (question), संभावना(possibility, doubt)	किं भो वेदान्तम् अध्ययै उत संस्कृतम्। Sir what shall I learn? Vedānta or Saṁskṛtam? विषं भवतु। There may be poison.
	-मा (prohibtion)	मा गच्छ नगरम्। Do not go to the city.
	सामर्थ्यम् (ability)	सिन्धुं अपि शोषयामि। I can dry up even the sea.
विधिलिङ् -विधिलिङ्	-विधि: command or advice	नरः सदा सत्यं वदेत। Man should always speak the truth.
	-अधीष्ठ (wish) or प्रार्थना (prayer)	मातरं बालाः पश्येषु। May the children see their mother. भो भोजनं लभेय। Sir, will you kindly give me food.
	-आमन्त्रणम् (permission), अनुमति (consent) and also निमन्त्रणम् (invitation)	इय आसीत भवान्। Your honour may sit here. गिरिं अधिवसेः। You may dwell on the mountain..
	-संप्रश्न (question), संभावना (possibility, doubt)	किं भो वेदं अधीयेय उत तर्कम्। Sir what shall I learn? Veda or logic? पारितोषिक न लभेध्वम्। You may not get the reward.
	-is used in conditional clauses, to express what is contrary to the fact or what is probable, not certain.	यदि माता नागच्छेत् तर्हि शिशुः विलपेत। If the mother should not come, the child would cry. यदि रामः वनात् झटिति न नागच्छेत् तर्हि अहं यमलोकं गच्छेयम्। If Rāma quickly shold not return from the forest, (then) I would go to Yamaloka.
लुङ्		
लिट्	द्वित्वलिट्	श्री भगवानुवाच। Śrī Bhagavāna said. तदनन्तरमन्यद्वनं जगाम रघुपतिः। तत्र च महातपस्तेपे सं। Then *Rāma* went to another wood. There he performed great austerities.
	अनुप्रयोगलिट्	
लुट्		हे सीते रामलक्ष्मणौ श्वो वनः गन्तारौ। त्वमपि गन्तासि वा न वा। Oh Sītā, Rāma and Lakṣmaṇa will go to the forest tomorrow. Will you too go or not?
लृट्		किं भविष्यति किं भविष्यतीति चिन्तयतः सर्वे शिष्याः परीक्षाशालामुद्विजन्त आगमिष्यन्ति। Thinking "What will be? what will be?" all the students will come, trembling, to the examination hall.
आशीर्लिङ्	-अधीष्ठ (wish) and आशीर्वाद (blessing)	श्रीमान् भुयात्। May he be happy. चिरं जीव्यात्। May he live long.
लृङ्		यदि पिता अगमिष्यत् सर्वे अतोक्ष्यन्। Were my father to come, all would be pleased.

9.8 Prepositions

Prepositions are used before verbs. They stress the original sense of the roots in some cases but they modify the sense of the roots in most cases.

उपसर्गेण धात्वर्थो बलादन्यत्र नीयते। प्रहार-आहार-संहार-विहार-परिहार-वत्॥

√हृ (हर्) - to take away. The original meaning of this root is changed by prepositions as given below

प्रहारः beating; आहारः food; संहारः killing; विहारः playing; परिहारः remedy

The prepositions (उपसर्गाः) mostly in use are:

Prepositions	Meaning	Example
अति	over, beyond	अति-√क्रम् (अतिक्राम्यति); to go beyond; to cross
अधि	near; unto	अधि-√गम् (अधिगच्छति); to go unto; to obtain
अनु	after; to follow; ; along	अनु-√सृ (अनुसरति); to move after; to follow
अप	after; to follow; ; along	अनु-√सृ (अनुसरति); to move after; to follow
अभि	away from	अप-√चर् (अपचरति); to move away; to depart
अव	down; of	अव-√दह् (अवदहति); to burn down; to destroy
आ	unto; back	आ-√नी (आनयति); to take unto; to bring
उद्	up; above	उद् -√भू (उद्भवति); to arise; to be produced
उप	near	अति-√विश् (उपविशति); to sit
नि	under; down; in; on	नि-√क्षिप् (निक्षिपति); to throw under; to put down
निस् निर्	away; out	निस्-√वह् (निर्वहति); to carry out
परि	around; about	परि-√पत् (पतिपतति); to fall around; to fly around
प्र	forward	प्र-√चल् (प्रचलति); to move forward; to set out
प्रति	towards; against	प्रति-√गम् (प्रतिगच्छति); to go towards; to return
वि	apart; seperation	वि-√अस् (व्यस्यति); to throw apart; to scatter
सम्	together; fully	सम्-√क्षिप् (संक्षिपति); to throw together; to summarize

10. Verbal Derivatives

The affixes are added to roots, or their modified forms, to form nouns, adjectives, and indeclinables.

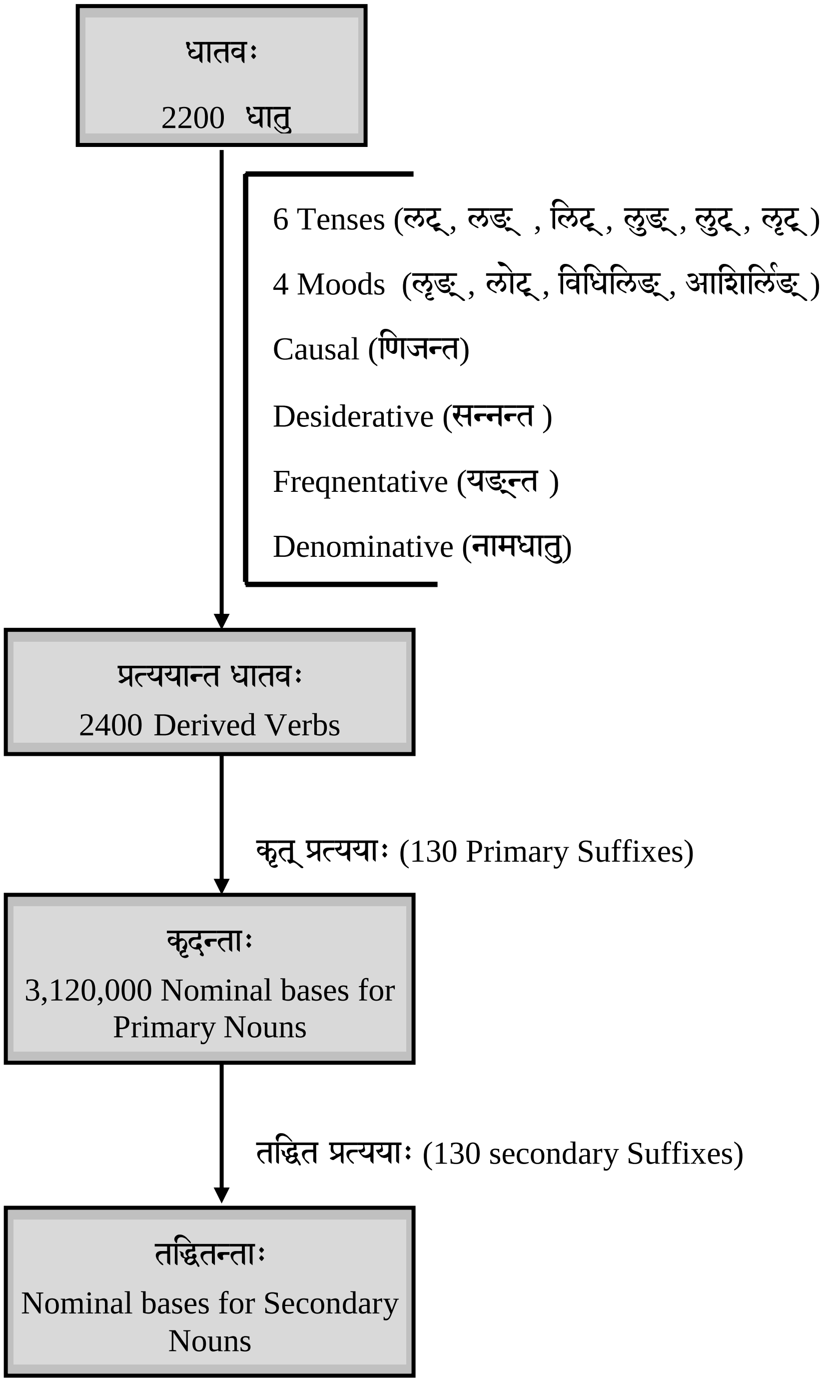

In representing the various suffixes, Sanskrit grammarians use the following device. Before or after the suffix proper, they add one or two letters which are meant to indicate the changes which the original root or word must undergo before it takes the suffix. Those extra letters are called अनुबन्ध or indicatory sign.

10.1 कृत् प्रत्ययाः

कृत् प्रतयया are used to form:

1. Participles (declinables and Indeclinables)
2. Verbal nouns.

10.1.1 General Rules

Rules	उदाहरण
Before primary suffixes the final vowel/short medial vowel of a root take गुण	
If अनुबन्ध is क् or ङ, गुण is blocked.	√कृ + क्त → कृत (suffix is त and अनुबन्ध is क्)
If अनुबन्ध is ञ् or ण्, final vowel/short medial अ of a root takes वृद्धि, while final आ becomes आय्	√भू + उकञ् → भौ + उक → भाव् + उक → भावुक (suffix is उक and अनुबन्ध is ञ्) √धा + णक → धायक (suffix is क and अनुबन्ध is ण्)
If अनुबन्ध is घ् the final च → क् and ज → ग्	√शुच् + घञ् → शोक (अनुबन्ध is घ्) √युज् + घञ् → योग (अनुबन्ध is घ्) अनु-कृ + ल्यप् → अनुकृत्य (suffix is य and अनुबन्ध is प्)
If अनुबन्ध is प्, त् is added to a root ending in short vowel	अनु-कृ + ल्यप् → अनुकृत्य (suffix is य and अनुबन्ध is प्)

10.1.2 Participles

10.1.2.1 Declinable Participles

1. वर्तमान कृदन्त Participles of the perfect tense			
Participle	प्रत्यय	Rules	उदाहरण
Present active (शतृ)	अत् परस्मैपद	अन्ति (प्र॰ पु॰ बहु॰ व॰) of the present active is replaced by अत्	√विश् → विशन्ति→ विशत् (entering) रामः वनं विशन् मुनिं अपशयत्। Rāma, while entering the forest saw a sage
	मान आत्मनेपद	ते (प्र॰ पु॰ एक॰ व॰) of present is replaced by मान	√लभ् → लभते → लभमान (obtaining) √मन् → मन्यते → मन्यमान (thinking)
Present passive (शानच्)	मान	ते (प्र॰ पु॰ एक॰ व॰) of present passive is replaced by मान	√गम् → गम्यते → गम्यमान (being gone to) √दा → दीयते → दीयमान (being given) √चुर् → चोर्यते → चोर्यमाण (being stolen)
2. भूते कृदन्त Participles of the perfect tense			
Past passive (क्त)	त	adding त to the verbal roots	√कृ + त→ कृत eg. रामेण कार्यं कृतम् (The work was done by Rāma)
Past active (क्तवतु)	वत्	adding वत् to the past passive participle	√कृ → कृत + वत् → कृतवत् सः कार्यं कृतवान् (He did the work)
3. भविष्यत् कृदन्त Participles of the Future Tense			
	स्यत् परस्मैपद	स्यन्ति (प्र॰ पु॰ बहु॰ व॰) is replaced by स्यत्	√ज्ञा → ज्ञास्यन्ति → ज्ञास्यत् √पत् → पतिष्यन्ति → पतिष्यत्
	स्यमान आत्मनेपद	स्यन्ते (प्र॰ पु॰ बहु॰ व॰) is replaced by स्यमान	√ज्ञा → ज्ञास्यन्ते → ज्ञास्यमान √पत् → पतिष्यन्ते → पतिष्यमाण
4. Potential Passive Participles			
	तव्य	final vowel (except आ) and short medial vowel take गुण	√श्रु → श्रोतव्य (which should be heard) √गम् → गन्तव्य (which should be gone to) √दृश् → द्रष्टव्य (which should be seen)

			√ग्रह् → ग्रहीतव्य (which should be seized)
	अनीय	final vowel and short medial vowel take गुण	√स्मृ → स्मरणीय (to be remembered) √पूज् → पूजनीय (to be of worship) √दृश् → दर्शनीय (to be seen; worth seen)
	ण्यत्	for roots ending in ऋ or a onsonant. The अनुबन्ध ण् orders the वृद्धि of final vowel and of penultimate आ, त् is also अनुबन्ध	√कृ → कार्य (to be done) √पठ् → पाठ्य (to be read) √वच् → वाच्य (to be said) √हस् → हास्य (to be laughed at) √छिद् → छेद्य (to be cut) √सिच् → सेच्य (to be sprinkled)
	यत्	for roots ending with a vowel or labial & to शक् and सह्. Before यत् a final vowel takes गुण, and the final आ is changed to ए	√जि → जय (conquerable) √पा → पेय (drinkable) √श्रु → श्रव्य (audible) √शक् → शक्य (possible) √लभ् → लभ्य (obtainable) √सह् → सह्य (to be bearable)
	क्यप्	reserved for few roots The अनुबन्ध क् debars all गुण; the अनुबन्ध प् ordains addition of त् to roote ending with a short vowel.	√इ → इत्य (to be gone to) √शास् → शिष्य (to be taught) √स्तु → स्तुत्य (to be praised) √दृ → दृत्य (to be respected) √भृ → भृत्य (to be supported;servant) √कृ → कृत्य (to be done)
	Uses	-Impersonal/Neuter Sing. -As an adj, or pronoun	मया गन्तव्यम् (It has to be gone by me; I have to go) राजा मन्त्रिभिः स्तुत्यः (The king to be praised by the ministers.)

		-Conveys the meaning of obligation,of fitness or of the future	एतद् दर्शनीय (This is worth seeing) त्वया द्रष्टव्यम् (you will see)

10.1.2.2 Indeclinable Participles

Participle	प्रत्यय	Rules	उदाहरण
Past Active (Gerund) कत्वा ल्यप्	त्वा य	-fomed by adding त्वा to the roots. -If the verbs are preceded by an उपसर्ग, the suffix य is added	अयोध्यां त्यक्त्वा रामः वनम् अगच्छत्। Having abandoned Ayodhyā, Rāma went to the forest आगम्य नत्वा च अवदत् Having come, having saluted, he spoke.
The infinite तुमुन्	तुम्	-formed by adding तुम् to the roots.	रामः ग्रन्थं पठितुम् इच्छति। (active) Rāma wishes to read the book. रामेणः ग्रन्थः पठितुम् इष्यते। (passive) It is wished by Rāma to read the book.

10.1.3 Verbal Nouns

The कृत् affixes forming verbal nouns are of two types :

(1) कर्तरि कृत् (Agent noun) eg. गन्ता

(2) भावे कृत् (Action/Abstract Noun) eg. गतिः , गमनम्

10.1.3.1 List of कर्तरि कृत् affixes covered

कृत्	अङ्गः	Rules	उदाहरण
अण्	अ	-Appended to nouns -3-fold कर्म is governed by अण्	कुम्भं करोति इति कुम्भकारः (कुम्भ +√कृ) **उत्पाद्यम्** – created as in कुम्भकारः **वकार्यम्** – changes as in काण्डलावः (काण्डं लुनति – cuts branches of tree)

			प्राप्यम् – Reaches (no change in object) (as in वेदाध्यायः वेदान् अधीते) (संस्कार्यम् is not governed by अण्)
क	अ	-Roots ending with आ and without a prefix (final आ of the root is dropped) -Roots with इ, उ, ऋ or ऌ as penultimate	जलं ददाति (जल√दा + क) → जलदः (cloud) ज्ञा → ज्ञः / प्रज्ञः (one who knows) मधु पिबति (मधु√पा + क) → मधुपः (bee) √बुध् + क → बुधः (one who knows)
अच्	अ	-Agent to √पच्, etc -Lying in Location	पचति इति पचः (one who cooks) √चुर् → चोरः ; √भू → भवः गिरौ शेते इति गिरिशः पाश्र्वाभ्यां शेते इति पाश्र्वशयः (one who lies on the sides)
ड	अ	-Affixed to √गम् preceded by अन्त, पार, सर्व etc. -Before this the final consonant with the preceding vowel, or the final vowel of a root is dropped	अन्तं गच्छति →अन्तगः (one who goes to the end) दुःखेन गच्छति → दुर्गः (fortress) पन्नं गच्छति → पन्नगः (on the ground creeping; snake); सर्वं गच्छति → सर्वगः (one who goes everywhere) पारं गच्छति → पारगः (?);
क्विप	-	-the अनुबन्ध व् disappears after performing a function (like "er" after cook in English -Applies to √स्पृश and √दृश् after nouns	√सद् to sit कठोपनिषद्, अन्तरिक्षसत् (heavenly beings); सुचिसत्(dwelling in purity), नृषत् (humans beings); उपनिषद् /त् √सू → प्रसूः (to bring forth → one who brings forth; a mother)

			√द्विष् →प्रद्विष् (to hate → a powerful enemy) √द्रुह् → प्रध्रुक् (to hate → a powerful enemy) √द्रुह् → कामधुक् ,प्रधुक् (to milk/extract → milker) √विद् →वेदवित (to know → knower of वेद) √भिद् → काष्ठभित् (to cut → woodcutter) √छिद् → प्रच्छित् (to cut → a good cutter) √जि → इन्द्रजित् (to conquer → conqueror of Indra), शत्रुजित् (conqueror of enemy) √नी →सेनानी (to lead → one who leads an army); अग्रणी(one who leads in the front;leader) √राज् → विराट् (to shine→विशेषेण राजते इति विराट् (विराज्→ विराष्→ विराट्) √कृ → टीकाकृत् ; भाषाकृत् (to do →
क्विन्	-	-like क्विप the अनुबन्ध व् disappears after performing a function. -Applies to √स्पृश and √दृश् after nouns	उदकस्पृशः → (one who touches water) तादृश् (तादृक्) → of that type सदृश् (सदृक्) → like this कीदृश् (कीदृक्) → of what nature त्वादृश् (त्वादृक्) → like you
णिनि	इन्	-Is added to the roots of the ग्रह group in the sense of 'the agent'	गृह्णाति इति ग्राहिन् (onewho takes) √स्था → स्थायिन् (one who stays) √राध् with अप → अपराधिन् (one who is guilty) परि√भू → परिभाविन् (one who defeats)

			उष्णं भोक्तुं शीलमस्य → उष्णभोजिन् (one who eats hot things) साधुकारिन् (one who acts well) ब्रह्मवादिन् (one who expounds the nature of ब्रह्म); सोमयाजिन् (one who has performed the सोम sacrifice) अवश्यंभाविन् (one that certainly happens)
ण्वुल्	अक्	-अनुबन्ध ण् mantains वृद्धि; अक् imparts agency	√नी → नायक (to lead → one who leads) √कृ → कारक (to do → the doer) √ध्यै → ध्यायक (to think → thinker) √दा → दायक (to give → giver) √सृज् → सर्जक (to create → creator) √बुध् → बोधक (to know → knower)
तृच्	नेतृ	-ण् mantains वृद्धि; तृ imparts agency	√नी → नेतृ (नेता) (to lead → one who leads) √कृ → कतृ (कर्ता) (to do → the doer) √ध्यै → ध्यातृ (ध्याता) (to think → thinker) √दा → दातृ (दाता) (to give → giver) √सृज् → स्त्रष्टृ (वृद्धि is blocked) (to create →creator) √बुध् → बाद्धृ (बोद्धा) (to know → knower)
टाप् & डीप्	आ	- Creates Feminine Nouns -For सन्नन्त stems	√यज् → सेवा (service); √भाष् → भाषा (language); √क्रीड् → क्रीडा (sport); √चिन्त् → चिन्ता (worry) √मन् → मिमांसा(enquiry, analysis) √मुच् → मुमुक्षा (the desire to be free)
टाप् with			नायिका not नायका

ण्पुल			कारिका not कारका (a concise statement) पाचिका (a female cook)
डीप् with तृच्			नेतृ → नेत्री कर्तृ → कर्त्री; दातृ → दात्री
ष्ट्रन्	त्र	-indicates instrument, or means of action; generally नपुंसकलिङ्ग	√पा → पात्रम् (to drink → drinking vessel) √नी → नेत्रम् (to lead → eye-means of leading) √श्रु → श्रोत्रम् (to hear → ear-means of hearing) √वस् → वस्त्रम् (to clothe → clothing) √पत् → पत्रम् (to fall, to fly →leaves; wings-means of flying) √शास् → शास्त्रम् (to rule, to instruct → one that rules - due to truth or instructs)

10.1.3.2 List of भावे कृत् affixes covered

भावः itself formed by घञ् from the root √भू

कृत्	अङ्गः	Rules	उदाहरण
घञ्	अ	-ञ् makes any final vowel or short medial अ to take वृद्धि -घ् mandates च → क् and ज → ग् respectively	√युज् → योगः (to join → joining) √ शुच् → शोकः (to grieve → grief) √ क्रुध् → क्रोधः (to be angry → anger) √ कम् → कामः (to desire → desire) √ स्पर्श् → स्पर्शः (to touch → touch) √ त्यज् → त्यागः (to abandon → renunciation) √ लुभ → लोभः (to be greedy → greed) √ विद् → वेदः (to know → complete knowledge) √ वृ → वरः (to choose → boon; choice) स्वयंवरः

			वि+√शिष् → विशेषः (to distinguish → distinction)
अच्	अ	-for इ ending nouns	√जि → जयः (to conquer → victory) √चि → चयः (to collect → collection) √क्षि → क्षयः (to waste away → decay) √इ → अयः (to go → going) उद् + √इ → उदयः (to go up; to rise → rising up)
अप्	अ	-Added to roots ending in उ,ऊ,ऋ,ॠ -forms abstract nouns; also instrument or place denoted by the root. <u>Note:</u> 1. Many roots preceded by prefix, take ¸घञ् instead of अप्. Sometimes, some prefixes mandate अप् or घञ् with different meaning. 2. Sometime, roots with or without prefixes can take eitther अप् or घञ् with the same meaning	√स्त → स्तवः (to praise → praise) √कृ → करः (to do → hand; inst. for doing) √गॄ → गरः (to poison → poison) √भू → भवः (to be → being, state) √जप् → जपः (to say in soft voice → prayer) उप + √जप् → उपजापः (whisper in (someone's) ear; secretly telling) √मद् → with प्र or सम् → प्रमदः; संमदः (to intoxicate with → joy) but→ प्रमादः ; संमादः (carelessness, blunder) √यम् → with or w/o उप, नि, वि and सम् take either यमः or यामः (to restraint; to control→ restraint, control) नियमः or नियामः; उपयमः or उपयामः
क्तिन्	ति	-Forms feminine abstract nouns -अनुबन्ध क् blocks गुण	√स्तु → स्तुतिः (to praise → praise) √ मन् → स्तुतिः (to praise → praise) √गम् → गतिः (to go → gait) √आप् → आप्तिः (to acquire → accquistion) √मुच् → मुक्तिः (to release → gait) √श्रु → श्रुतिः (to hear → what is heard) √दृश् → दृष्टिः (to see → vision)

			√स्वप् → सुप्तिः (to sleep → sleep) √सृज् → सृष्टिः (to create → creation) √वच् → उक्तिः (to say → what is said) √कृ → कृतिः (to do → a piece of work) √यज् → इष्टिः (to worship → act of worship) √स्था → स्थितिः (to stand/say → position)
		-न् is substituted for त् after some roots -Especially after ॠ-ending roots	√ग्लै → ग्लानि (to fall → fall) √हा → हानि (to give up → loss) √कॄ → कीर्णि (to scatter → scatterng)
		-For वि or सम् with पद् either क्तिन् or क्विप is added	वि√पद् → विपत्ति or विपद (to reach → adversty) वि√पद् → संपत्ति or संपत् (to reach → prosperity)
क्त	तम्	-Forms neuter nouns -adds तम्	√हस् → हसितम् (to laugh → laughter) √जल्प → जल्पितम् (to quarrel →quarrel) √सह् → सहितम् (to bear → tolerence)
ल्युट्	नम्	-Forms neuter nouns -adds अन्	√गम् → गमनम् (to go → going) √हन् → हननम् (to kill → killing) √वच् → वचनम् (to speak → speech) √दा → दानम् (to give → gift) √शी → शयनम् (to lie → lying down; sleeping) √स्था → स्थानम् (to stand→ place) √आस्→ आसनम् (to sit → seat; posture) √दृश् → दर्शनम् (to see → act of seeing) √साध् →साधनम् (to make it→act of mking good) √भुज् → भोजनम् (to eat → eating)

10.2 तद्धित प्रत्ययाः

The underlying nominal forms in तद्धित प्रत्ययाः are called प्रकृति । Just as गुण of a root vowel is a frequent characteristic of कृत् derivation, a characteristic mark of तद्धित derivation is वृद्धि.

10.2.1 General Rules

Rules	Examples
The first vowel of the word takes it वृद्धि before the terminations अ, य, इक, ईन्, एय, त्य	
Before termination beginning with a vowel or य् -the final अ, आ, इ, ई are rejected –उ and ऊ take their गुण substitute –ओ and औ obey the ordinary rules of sandhi	आश्वपति + अ = आश्वपत (belonging to Asvapati) मनु + अ = मानवः (descendant of Manu) गो + य = गव्यम् (belonging to a cow)
-If the initial vowel of a word be preceded by the य् and व् of a preposition the य् or व् is first changed to इय् or उव् before substitute can take place. -When the semi vowel preceeding an initial vowel is not the result of सन्धि, regular rule apply	व्याकरणम् (वि - आ - करणम्) + अ = वियाकरणम् + अ = वैयाकरणः (grammarian) स्वश्व (सु – अश्व) + अ = सौवश्व (son of Svasva) स्वयंभूः (स्वयं- भू) → स्वायंभवः (Brahma→son of)

10.2.2 List of तद्धित affixes covered

अङ्गः	Rules	उदाहरण
अ & ई (F)	-They require वृद्धि of the first syllable of the प्रकृति. They are added to the nominal stems as follows: 1. replace final अ or आ	पुत्रः → पौत्रः (son → grandoson) यमुना → यामुनः (River → son of river) पर्वतः → पार्वती (mountain → daughter of)

	2. replace final ई 3. are added to गुण of उ 4. are added to ऋ which is not strengthened 5. are added directly to consonant stem finals. -Additional Examples	सरस्वति → सारस्वतः (Sarasvati → son of) रघुः → राघवः (Raghu → descendent of) त्वष्टृः → त्वाष्ट्रः (Tvastr → son of) मनः → मानस (mind → mental) हिमवन्त् → हैमवत (himalaya → pertaing to) ब्रह्मन्→ ब्राह्मणः (Brahman → knower of) **-अपत्यावाचक (genealogical decent)** जनकः → जानकी (Janaka → daughter of) **-भाववाचक (abstraction)** गुरुः → गौरवम् (heavy → weight) लघुः → लाघवः (light → lightness) शिशुः → शैशवम् (child → childhood) युवन् → यौवनम् (young → youth) **-तस्येदम् (possesion)** शिवः → शैव (belonging to Siva) विष्णुः → वैष्णव (belonging to Vishnu) बुद्ध ः → बौद्ध (belonging to Buddha) **- तद्वेद (knowledge)** व्याकरणम् → वैयाकरणः (grammer → grammarian)
य	-The sufix replaces any stem-final vowel and is added to any-stem-final consonant	**-अपत्यावाचक** अदितिः → आदित्य (Aditi → Sun) कविः → काव्यः (sage Kavi → son of) **-भाववाचक** शूरः → शौर्यम् (hero → heroism) उचित → औचित्यम् (proper → propriety)

		पण्डितः → पाण्डित्यम् (wise man → state of being) उत्सुक → औत्सुक्यम् (eager → eagerness) अलस → आलस्यम् (lazy → laziness) उदासीन → औदासीन्यम् (indifferent → indifference) मूर्खः → मौर्ख्यम् (fool → foolishness) मुखम् → मुख्य (face → forefont) (No वृद्धि) वीरः → वीर्यम् (heroism) दन्तः → दन्त्य (tooth → dental) (तत्र भाव) तालु → तालव्य (palate → palatal) (तत्र भाव)
इय	-occurs where the suffix य would otherwise have to follow a conjunct consonant	क्षेत्रम् → क्षेत्रिय (field → pertaing to a field) क्षेत्रम् → क्षेत्रियः (kingly power → princely class)
ईय	-is basically restricted to forming possessive adjectives from the pronouns	अहम् → मदीय (I → my); वयम् → अस्मदीय (we → our) यूयम् → युष्मदीय (you → your) भवन्त् → भवदीय (you → your) सः सा तत् → तदीय (he she it → his hers its)
एय	-replaces final vowel and requires वृद्धि	**-अपत्यावाचक** कुन्ती → कौन्तेयः (Kunti → son of) गङ्गा → गाङ्गेयः (Ganga → son of) विनता → वैनतेयः (Gaduda → son of) **-non- अपत्यावाचक** ऋषि → आर्षेय (sage → pertaining to) पुरुषः→पौरुषेय (man → human as apposed to divine) अतिथिः → आतिथेय (guest → pleasant to guests)
इ	-requires वृद्धि and replaces final vowel	**-अपत्यावाचक**

		दशरथः → दाशरथि (Dashratha → son of) सुमित्रा → सौमित्रिः (Sumitra → son of)
त्वा & ता	-They correspond to the English suffixes –ness and –hood. Nouns formed with त्वा are neuter and those with ता are feminine	कपिः → कपित्वम् (monkey →monkeyness) मधुर → मधुरता (sweet → sweetness)
क	-It requires no strength in the प्रकृति	अन्तः → अन्तः (end → ender, i.e. death) रूपम् → रूपकम् (form → giving form) पुत्रः → पुत्रकः (son → little boy) माणवः → माणवकः (man → youth) इषुः → इषुकः (arrow → arrow) नग्न → नग्नक (naked → naked)
इक	-requires वृद्धि and replaces final vowel and is added to the final consonant	**-तस्येदम्** लोकः → लौकिक (world → worldly) स्वाभावः → स्वाभाविक (inherent nature →pertaining to) **-तद्वेद** वेदः → वैदिक (veda → vedic) or वैदिकः (vedic scholar) धर्मः → धार्मिक (dharma → righteous) न्यायः → नैयायिकः (logic → logician) पुराणम् → पौराणिकः (puranas → versed in puranas) मनः → मानसिक (mind → mental)
अक	-requires वृद्धि and replaces final vowel and is added to the final consonant	मिमांसा → मिमांसकः (a philsopical school → a follower of); अहम् → मामक (I → mine)
मय	-is added directly to the nominal stem without any vowel strength, form adjectives conveying the sense of "made of" or	वाक् → वाङ्मय (speech → consisting of speech) चित् → चिन्मय (consciousness → consisting of)

<table>
<tr><td></td><td>“consisting of”. Sandhi before this suffix is external.</td><td>काष्ठम् → काष्ठमय (wood → made of wood)
चित् → चिन्मय (mind, consciousness → consisting of)
वाक् → वाङ्मयम् (speech → consisting of)</td></tr>
<tr><td>मन्त् वन्त्
इन् विन्</td><td>-They indicate the possesor of the प्रकृति and are said to be स्वामित्ववाचक (expressive of ownership)</td><td>-स्वामित्ववाचक
पशुः→ पशुमन्त् (cattle → rich in cattle)
पक्षः → पक्षिन् ((wing → bird)
तपः → तपस्विन् (ascetic → asceticism)
स्मृति → स्मृतिमन्त् (memory → having a good memory)</td></tr>
<tr><td>तर तम
ईय इष्ठ</td><td>-They form comparative and superlative grades of adjectives and are called उत्कर्षवाचक (expressive of superiority)</td><td>
<table>
<tr><th>प्रकृति</th><th>comparative
तर</th><th>superlative
तम</th></tr>
<tr><td>प्रिय dear</td><td>प्रियतर dearer</td><td>प्रियतम dearest</td></tr>
<tr><td>महन्त great</td><td>महत्तर greater</td><td>महत्तम greatest</td></tr>
<tr><td></td><td>ईय</td><td>इष्ठ</td></tr>
<tr><td>प्रशस्य good</td><td>श्रेयः better</td><td>श्रेष्ठ best</td></tr>
<tr><td>गुरु heavy</td><td>गरीयः heavier</td><td>गरिष्ठ heavier</td></tr>
<tr><td>युवन् young</td><td>कनीयः younger</td><td>कनिष्ठ youngest</td></tr>
</table>
</td></tr>
<tr><td>वत्</td><td>-They convey the sense of “like”</td><td>कपिः → कपिवत् (monkey → like a monkey)</td></tr>
<tr><td>च्वि</td><td>-is attached to the nominal stem in connection with verbs √कृ , √भू , √अस् to convey the idea that the subject or the object of the verb becomes what is denoted by the nominal stem. Before this suffix
-final अ & आ changed to इ
-final इ & उ are lengthened
-final ऋ becomes री</td><td>अशुक्लं शुक्लं करोति = शुक्लीकरोति
अलघुः लघुः भवति = लघूभवति
अशुचिं शुचि करोति = शुचीकरोति
अनेता नेता भवति = नेत्रीभवति
नृपो बालकं सैनिकीकरोति
The king makes the boy into a soldier
<table>
<tr><th>प्रकृति</th><th>Derivative</th></tr>
</table>
</td></tr>
</table>

		कृष्ण black	कृष्णीभू to become black
			कृष्णीकृ to make black, to blacken
			कृष्णीभविष्यति It will become black
			कृष्णीकरणम् blackened
			कृष्णीकृत्य having blackened

11. Derivative Conjugations

The following four secondary conjugations, like the कर्मणि प्रयोग, indicate something about the action of a verbal root other than its tense. The first three are derived from verbal roots, and fourth is derived from nominal stems.

11.1 Causative

The Causative (णिजन्त; ending in णिच्) indicates that the subject causes another to perform the action signified by the verbal root. It is formed like the verbs of the 10th conjugation. The causative marker इ/ अय् is suffixed directly to the root which is usually strengthened.

धातु	णिजन्त form	उदाहरण
√गम् (to go)	गमय	दशरथः रामं वनं गमयति Daśarata makes Rāma go to the forest
√स्था (to stand)	स्थापय्	सेवकः फलं स्वामिनः हस्ते स्थापयति The servant places the fruit in his master’s hand
√हन् (to kill)	घातय्	सुग्रीवः रामेण वालिनं घातयति Sugriva had Rāma kill Valin
√कृ (to do)	कारय्	रामं भरतेन राज्यं कारायामास Rāma had Bharata rule the kingdom

√श्रु (to hear) प्रथम पुरुष एकवचन; श्रावाय् (cause to hear)			
	परस्मैपद	आत्मनेपद	Passive
Present	श्रावयति	अश्रावयते	श्राव्यते

Imperfect	अश्रावयत्	अश्रावयत	अश्राव्यत
Imperative	श्रावयेतु	श्रावयताम्	श्राव्यताम्
Potential	श्रावयेत्	श्रावयेत	श्राव्येत
Perfect	श्रावयामास	श्रावयामासे	श्रावयामासे
Perifh. future	श्रावयिता	श्रावयिता	श्रावयिता
Simple future	श्रावयिष्यति	श्रावयिष्यते	श्रावयिष्यते
Conditional	अश्रावययिष्यत्	अश्रावयिष्यत	अश्रावयिष्यत
Benedictive	श्राव्यात्	श्रावयिषीष्ट	श्रावयिषीष्ट

11.2 Desiderative

The Desiderative (**सन्नत्**; ending in **सन्**) expresses the notion that a person or thing wishes (or is about) to perform the action, or to be in the condition, denoted by the root of the desiderative base. The subject of the wish and of action conveyed by the verbal root must be the same. It may be paraphased by the infintive of the simple root with an appropiate form of √**इष**, etc.

eg. **रामः वनं जिगमिषति** = **रामः वनं गन्तुमिच्छति** (Rāma wishes to go to the forest).

भवतां सेवां चिकीर्षामि = **भवतां सेवां कर्तुमच्छामि** (I want to serve you).

पिपठिपति - He wishes to study; **मुमूर्षति** - He is about to die.

Adjectives in उ and Feminine nouns in आ from th Desiderative base			
धातु	सन्नत् form	Adjective	Noun
√कृ (to do)	चिकीर्ष	चिकीर्षु (wishing to do)	चिकीर्षा (the desire to do)
√भुज् (to eat)	बुभुक्ष्	बुभुक्षु (hungry)	बुभुक्षा (hunger)
√ज्ञा (to know)	जिज्ञास्	जिज्ञासु (inquisitive)	जिज्ञासा (desire to know)
√जि (to conquer)	जिगीष्	जिगीषु (contending with)	जिगीषा (rivalry)
√पा (to drink)	पिपास्	पिपासु (thirsty)	पिपासा (thirst)
√लभ् (to obtain)	लिप्स्	लिप्सु (desirous of getting)	लिप्सा (desire to get)
√मुच् (to release)	मुमुक्ष्	मुमुक्षु (desirous of release)	मुमुक्षा (desire of release)
√मृ (to die)	मुमूक्ष्	मुमूर्षु (about to die)	मुमूर्षा (desire of death)

√बुध् (to know) प्र॰ पु॰ एक॰ व॰; बुबोध (desire to know) लट्			
Tense	परस्मैपद	आत्मनेपद	Passive
Present	बुबोधिपति	बुबोधिषते	बुबोधिष्यते
Imperfect	अबुबोधिषत्	अबुबोधिषत	अबुबोधिष्यत
Imperative	बुबोधिषतु	बुबोधिषताम्	बुबोधिष्यताम्
Potential	बुबोधिषेत्	बुबोधिषेत	बुबोधिष्येत
Perfect	बुबोधिषामास	बुबोधिषामास	बुबोधिषामासे
Perifh. future	बुबोधिषिता	बुबोधिषिता	बुबोधिषिता
Simple future	बुबोधिषिष्यति	बुबोधिषिष्यते	बुबोधिषिष्यते
Conditional	बुबोधिष्यत्	बुबोधिष्यत	बुबोधिष्यत
Benedictive	बुबोधिष्यात्	बुबोधिषिषीष्ट	बुबोधिषिषीष्ट

11.3 Frequentative

The Frequentative (Intensive) (यङन्त; ending in यङ्) conveys the idea of repetition or of intensity.

eg. चेक्रियते (he does repeatedly); देदीयते (he gives generously)

तप् प्र॰ पु॰ एक॰व॰			
Present	तातप्यते	perfect	तातप्स्यते
Imperfect	अतातप्यत	future	तातपाञ्चक्रे
Imperative	तातप्यताम्	benedictive	तातप्सीष्ट
Potential	तातप्येत		

11.4 Denominative

The Denominative (नामधातु) is a technique of deriving verbal forms from nouns by addition of specific suffixes.

suffix	meaning	Examples
क्यच्	-usually conveys the idea of a personal desire of the subject; -conjugated in परस्मैपद -also conveys the idea of treating like	पुत्रीयति = पुत्रं इच्छति (He wishes for a son) नेत्रीयति = नेतारं इच्छति शिष्यान् पुत्रीयति (He treats his pupil like sons)
काम्यच्	-conveys the idea of a personal desire of the subject; conjugated in परस्मैपद	धनकाम्यति = धनं इच्छति
क्विप्	-conveys the idea of a acting like -conjugated in परस्मैपद	कृष्णाति = कृष्ण इव आचरति
क्यङ्	-usually conveys the idea of a acting like -conjugated in आत्मनेपद	तरुणायते = तरुण इव आचरति प्रासादशिखरेऽपि सन्न काको गरुडायते Even though perched on the pinnacle of a palace, a crow does not become an eagle (i.e. No matter how high a fool may rise, he remains a fool.)

12. समासाः

समासः	Description
द्वन्द्व - उभयपदार्थप्रधानः	Both members have equal importance.
कर्मधारय	Both members in the same class.
तत्पुरुषः - उत्तरपदार्थप्रधानः	The second member is more important than the first.
बहुव्रीहि - अन्यपदार्थप्रधानः	Another word is more important than the members of the compound itself
अव्ययीभावः - पूर्वपदार्थप्रधानः	First member is more important than the मध्यम.
उपपद; गति; प्रादि	Additional types

12.1 द्वन्द्व

समासः	समस्तपदम्	विग्रह
इतरेतर द्वन्द्वः In which various members Are considered separately. The last member's gender is retained	सुखदुःखे	सुखं च दुःखं च
ययोर्बलेन समितौ निहतौ कंसरावणौ । सूर्याचन्द्रमसोर्वंश्यौ रामकृष्णाावहं भजे ॥	कंसरावणौ सूर्याचन्द्रमसौ रामकृष्णौ	कंसः च रावणः च सूर्यः च चन्द्रमश्च रामः च कृष्णः च
वापीकूपतटाकानां महतां स्थापनादपि । धर्मार्थकाममोक्षाश्च सिध्यन्त्यत्र न संशयं ॥	वापीकूपतटाकाः धर्मार्थकाममोक्षाः	वापी च कूपः च तटाकः च धर्मः च अर्थः च कामः च मोक्षः च
समाहार द्वन्द्वः Various members are taken collectively. Singular ending neuter.	पाणिपादम्	पाणयश्च पादाश्च
शीतोष्णं सुखःदुखं वा सहन्‌यो वर्तते सदा । नियम्य वाक्त्वचं सम्यक् स हि योजीति कथ्यते ॥	शीतोष्णम् सुखदुःखम् वाक्त्वचम्	शीतं च उष्णं च तयोः समाहारः सुखं च दूःखं च तयोः समाहारः वाक् च त्वक् च तयोः समाहारः

ढक्कामृदंगपटहं यस्य दध्वान मन्दिरे । अश्वहस्तिरथं चास्तु भावुक तस्य भूभृते ॥	ढक्कामृदंगपटहं अश्वहस्तिरथं	ढक्का च मृदंगश्च पटहश्च तेषां समाहारः अश्वा च हस्ती च रथश्च तेषां समाहारः
द्वन्द्व-s may be included in extended समास-s	वीर्यबुद्धिसंपन्न	वीर्यबुद्धिभ्यां संपन्न endowed with valor and intelligence.
एकशेष द्वन्द्वः in closely connected (obvious cases), only one remains.	पितरौ	मातापितरौ

12.2 कर्मधारय

कर्मधारय combines two words, one which is the adjective of the other. It is a combination of a विषेशण and a विशेष्य, an उपमानम् (the thing to which it is compared) and an उपमेयं (the thing to be compared). Since one is a विशेषण of the other, when a विग्रह is formed , both the words will be in same विभक्तिः

समासः	समस्तपदम्	विग्रहः
विशेषणपूर्वपद - Adjective qualifies a noun	नीलोत्पलम्	उत्पलं नीलवर्णं धारयति । नीलं becomes the object of the sentence. (blue water lily)
	प्रियमित्रम् सुन्दरमृगः	
नीलोत्पलानि नारीणां नयनानीव रेजिरे । कम्पितान्यल्पवातेन सत्सरस्सु स्थितान्यहो ॥	नीलोत्पलानि अल्पवातः सरांसि	नीलानि च तानि उत्पलानि च अल्पश्चासौ वातश्च सन्ति च तानि सरांसि च
विशेष्यपूर्वपद उद्वीक्ष्य यस्य मातङ्गान् घना इति मनीषया । मयूरव्यंसका हृष्टा ननृतुस्तं नृपं भजे ॥	मयूरव्यंसकाः	मयूरश्च ते व्यंसकाश्च
विशेषणोभयपद	कृष्णश्वेतः दृष्टादृष्टम्	कृष्णश्च श्वेतश्च

उपमानोत्तरपद रामोऽयं पुरुषव्याघ्रः संवृतः कपिकुञ्जरैः। हनिष्यति बलाद्युद्धे रावणं राक्षसर्षभम्॥	राजर्षि नरसिंहः पुरुषव्याघ्रः कपिकुञ्जरैः राक्षसर्षभम्	राजा ऋषिः इव (king-sage; a royal sage) नरः सिह इव (man like lion) पुरुषः व्याघ्र इव (man like a tiger) कपयः कुञ्जरा इव (monkeys like alephants) राक्षसः ऋषभ इव (demons like bull)
उपमानपूर्वपद कौमुदीविशदा भाति या वाणी रतिसुन्दरी। लतातन्वी सदा दद्यात् सा द्राक्षामधुरां गिरिम्।	अनलोष्णः कौमुदीविशदा रतिसुन्दरी लतातन्वी द्राक्षामधुरां	अनल इव उष्णः (hot like fire) कौमुदी इव विशदा (shining like moonlight) रतिः इव सुन्दरी लता इव तन्वी द्राणा इव मधुरा
संभावनापूर्वपद तमालवृक्षैरभितः संवृतो विन्ध्यपर्वतः। बम्भरैः सकलैंदृष्टो दूराद्गजमनीषया॥	 तमावृक्षाः विन्ध्यपर्वतः गजमनीषा	 तमाला इति वृक्षाः (It’s तमाला , thus a tree) विन्ध्य इति पर्वत गज इति मनीषा
अवधारणापूर्वपद मनीषासलिलैर्युक्तिरत्नैर्वाक्कल्पनोर्मिभिः। यशस्सरिद्भिः संपन्नो भत्व्यं कविसागरः॥	गुरुदेवः मनीषासलिलं युक्तिरत्नानि कल्पनोर्भयः यशस्सरितः	गुरुः एव देवः (गुरुः देवस्य पदं धारयति or देवः गुरोः रूपं धारयति) मनीषा एव सलिलं युक्तयः एव रत्नानि (reasining like jewels) कल्पना एव ऊर्मयः यशांसि एव सरितः
Note: समानाधिकरणः (case agreement)	दशरथमहाराजो महाहस्तिनं महावने हन्ति।	
With indeclinables कु (कुत्सित; meaning bad) and अ (negative)	कुपुत्रः अकृतम्	कुत्सितः पुत्रः न कृतम्
द्विगु समासः Is a special form of कर्मधारय,	त्रिभुवनम्	त्रयणां भुवनानां

wherein the first member is a numeral.	पञ्चवटी	पञ्चानां लोकानां

12.3 तत्पुरुषः

समासः	समस्तपदम्	विग्रहः
प्रथमा तत्पुरुषः अमृतं योऽपिबद्दैत्यः तं वैकुण्ठो द्विधाऽच्छिनत्। राहुरुत्तरकायोऽस्य पूर्वकायोऽभवत् ध्वजः॥	उत्तरकायस्य पूर्वकायः	उत्तरः कायस्य पूर्वः कायस्य
द्वितीया तत्पुरुषः attached to श्रित, पतित, अतीत, गत, अत्यस्त, प्राप्त, आपन्न, etc. Duration. दुःखातीतो भवत्येव यदि कृष्णश्रितो जनः। अथवाऽन्नबुभुक्षुः सन् मुहूर्तसुखमनश्ते॥	शोकपतितः संवत्सरवासः दुःखातीतः कृष्णश्रितः अन्नबुभुक्षुः मुहूर्तसुखम्	संवत्सरं वासः (residence for a year) दुःखम् अतीतः कृष्णं श्रितः (one who has refuge in Krshna) अन्नं बुभुक्षुः मुहूर्तं सुखम्
तृतीया तत्पुरुषः Instr. Causal. Comparison मासावरस्त्वं खलु मासपूर्वस्त्वहं तु विद्यानिपुणो नितान्तम्। इतीव संसद्यपि बाडवानां परस्परं वाक्कलहो बभूव॥	नृपहतः निद्राबाधितः मातृसदृशः मासावरः मासपूर्वः विद्यानिपुणः वाक्कलहः	नृपेण हतः (slain by the king) निद्रया बाधितः (oppressed by sleep) मात्रा सदृशः (like his mother) \ मासेन अवरः मासेन पूर्वः विद्यया निपुणः वाचा कलहः
चतुर्थी तत्पुरुषः अलुक समासः members do not loose case- endings	पादोदकम् परस्मैपदम् आत्मनेपदम्	पादाभ्याम् उदकम् (water for the feet)

गृही भूतबलिं दत्ते गोसुखं तु कृषीबालः। दत्ते यष्टा यूपदारु कुण्डलाष्टापदं बुधः।	भूतबलिः गोसुखम् यूपदारु कुण्डलाष्टापदं	भुतेभ्यः बलिः गबे सुखम् यूपाय दारु कुण्डालाय अष्टापदम्
पञ्चमी तत्पुरुषः पूर्वं चोरभयं प्रप्य व्याघ्रभीतस्ततः परम्। सुखापेतो जनः सम्यक् अरण्ये निवसेत् कथम्॥	मरणाद्भयम् चोरभयम् व्याघ्रभीतः सुखापेतः	मरणात् भयम् (Fear from death) चोरात् भयम् व्याघ्रात् भीतः सुखात् अपेतः
षष्ठी तत्पुरुषः अधिकं राजपुरुषः सेव्यः सर्वमहान् यतः। वृणमूलमुपाश्रित्य जपतो देवपूजकात्॥	सीतापुस्तकम् नरोत्तमः आतमज्ञानम् राजपुरुषः सर्वमहान् वृक्षमूलम् देवपूजकः	सीतायाः पुस्तकम् (Sītā’s book) नराणाम् उत्तमः (Best of mens) आत्मनः ज्ञानम् (Knowledge of Self) राजस्य पुरुषः सर्वेषाम् महान् वृक्षस्य मूलम् देवानां पूजकः
सप्तमी तत्पुरुषः प्राशयान्नमीश्वराधीनं स्थापीक्वं तु मानवः। वर्त्मन्यातपशुष्कः सन् दानशौण्डः कथं भवेत्॥	वनवासः जलक्रीडा ईश्वराधीनं स्थालीपक्वं आतपशुष्कः दानशौण्डः	वने वासः (Dwelling in the forest) जले क्रीडा (sport in the water) ईश्वरे अधीनं स्थाल्यां पक्वं आतपे शुष्कः दाने शौण्डः
नञ् तत्पुरुषः	अधर्मः अनुदारः नक्षत्रम्	न धर्मः न उदारः न क्षरति इति

12.4 बहुव्रीहि

The बहुव्रीहि word itself means "a person who has plenty of rice". In other words, a wealthy man. बहुव्रीहि समासः built on top of तत्पुरुषः (incl कर्मधारय) but तत्पुरुषः समासः may be noun or adjective, but बहुव्रीहि समासः is always an adjective. Therefore the gender changes to match the noun.

समासः	समस्तपदम्	विग्रहः
कर्मधारय हृदयम् is neuter gender; As a बहुव्रीहि	दयालुहृदयः दयालुहृदयः नरः दयालुहृदया नारी दयालुहृदयं मित्रम्	दयालुम् हृदयम् दयालुम् हृदयम् (अस्ति /भवति) यस्य सः (नरः) दयालुम् हृदयम् (अस्ति /भवति) यस्य सा (नारी) दयालुम् हृदयम् (अस्ति /भवति) यस्य सः (मित्रम्) Whose heart is very loving that person (नरः/नारी/मित्रम्) often omitted
कर्मधारय बहुव्रीहि	पीताम्बरम् पीताम्बरः पीताम्बराय नमः	पीतम् अम्बरम् पीतम् अम्बरम् यस्य सः पीताम्बरः (विष्णुः) पीताम्बरं यस्य तस्मै नमः (salutations to विष्णुः)
द्वितीया बहुव्रीहि	प्राप्तजलो ग्रामः	यं जलं प्राम् स ग्रामः A village in which the water has reached.
तृतीया बहुव्रीहि	भुक्तहारो बालः	येन आहारः भुक्तः स बालः The boy by whom food was eaten.
चतुर्थी बहुव्रीहि	उपहृताजः देवः	यस्मै अजः उपहृतः स देवः The god to whom a goat was offered
पञ्चमी बहुव्रीहि	अद्धृतशिशुः तडागः	यस्मात् शिशुः अद्धृतः स तडागः The lake from which the child was rescued.
षष्ठी बहुव्रीहि	शान्तमनाः मुनिः	यस्य मनः शान्तं स मुनिः The sage whose mind is at rest
सप्तमी बहुव्रीहि	बहुवीरः देशः	यस्मिन् बहवः वीराः सन्ति स देशः The country in which there are many heros
Comparision	चन्द्रशोभः	चन्द्रस्य इव शोभा यस्य सः One whose splendour is like the moon’s

	व्यघ्राभः	व्यघ्रस्य इव आभा यस्य सः One who has the appearance of a tiger
second member in locative	असिपाणिः चन्द्रशेखरः	असिः पाणौ यस्य सः One having a sword in his hand चन्द्रः शेखरे यस्य सः One having the moon on his crest
नञ् बहुव्रीहि (absence of a object)	अपुत्रः अमनस्कः	पुत्रः न विद्यते यस्य सः One who does not have a son. मनः न विद्यते यस्य सः One who is devoid of intellect.
सह बहुव्रीहि (presence of a object)	सहभार्याः or सभार्याः सहपुत्रेण or सपुत्रः	भार्या सह (with his wife) पुत्रेण सह (with his son)

12.5 अव्ययीभावः

अव्ययपूर्वपदाव्ययीभावः is formed by an indeclinable (अव्यय) joined to a noun. Some rules are as follows:

1. Final long vowels are shortened and final अ becomes अम्

2. Some words (शरद्, मनस्, चेतस्, etc) add अ at the end

3. After प्रति, पर, सम, and अनु, अक्ष becomes अक्षं (परोक्षम्, समक्षम्, प्रत्यक्षम्)

4. Masc. nouns in अन् take अम्; Neuter nouns in अन् do so optionally.

5. नदी optionally becomes नदम् and गिरि optionally becomes गिरम्

अव्ययपूर्वपदाव्ययीभावः (always neuter and indeclinable)		
अव्यय	समस्तपदम्	विग्रहः
अधि (sense of location)	अधिहरि अधिभूतम्	हरौ इति (in Hari) With respect to भुतानि (विषय सप्तमी)
अनु (nearness/suitability)	अनुनदि or	near the river

	अनुनदम् अनुरूपम्	in a suitable manner
अप् , परि, बहिः denoting direction with nouns in ablative	बहिर्वनम् परिनगरम्	वनात् बहिः outside the forest परि नगरात् near the city
अभि, प्रति denoting direction; प्रति has also a distributive sense.	अभिगृहम् प्रतिदिनम्	 दिनं दिनम्
अति something which is past	अतिनिद्रम्	beyond sleep
स similarity and totality	सदृशम् सतृणम्	similarly down to the grass
यथा & यावत्	यथाशक्ति यावज्जीवम्	according to one's power for one's whole life
आ limit	आजीवनम्	up to the end of life
उप proximity	उपतीरम्	near the shore
भो राजन् प्रत्यहं भूयात् यथाशक्त्यधिबाडबम्। भक्तिस्तथाणस्तु संभद्रं निष्पापमुलोचनम्॥	प्रत्यहं यथाशक्ति अधिबाडबम् उपलोचनम् निष्पापम् संभद्रम् अध्यातम्म्	अहनि अहनि (everyday) शक्तिम् अनतिक्रम्य बाडेषु लोचनयोः समीपे (near the eyes) पापानाम् अभावः भद्राणां समृद्धिः आत्मनि इति (wrt or in आत्मा)
नामपूर्वपदाव्ययीभवः		
स्वस्यापि भोजने यस्य सूपप्रति न युज्यते। शाकप्रत्यथवान्येभ्यः कथं दास्यति स प्रभुः॥	सूपप्रति शाकप्रति	सूपस्य लेशः शाकस्य लेशः

12.6 उपपद

These Reduced –Word Compond, mostly (but not always) द्वितीया तत्पुरुषः are reduced signifying the agent of action.

समस्तपदम्	विग्रहः
वेदवित्	वेदान्त वेत्ति Knower of Vedas
दुष्कृतिहा	दुष्कृति हन्ति Destroyer of पाप कर्म
स्वस्तिदः	स्वस्ति ददाति One who bestows मंगलम्
Other than द्वितीया	
खगः	खे गच्छति (Bird)
पादपः	पादेन पिबति (Tree)

12.7 गति

Formed by गति (with च्वी प्रत्यय) & verb form; eg. साक्षात्कृत्य, शुक्लीकृत्य, नमस्कृत्य

12.8 प्रादि

Combines a preposition with a noun. It stands for a participle + noun.

eg. अभिमुखः = अभिगतः मुखम् facing; अतिमायः = अतिक्रान्तः मायाम्

12.9 Examples from Bhagavad Gita Chapter 12

समास भगवद्गीता द्वादशोध्यायः	समस्तपदम्	विग्रह	समास
एवं सततयुक्ता ये भक्तास्त्वां पर्युपासते । ये चाप्यक्षमव्यक्तं तेषां के योगवित्तमाः ॥ १२-१ ॥	अक्षम् अव्यक्तम् योगवित्तमाः	न अक्षम् न व्यक्तम् योगे वित्तमाः	नञ् तत्पुरुष नञ् तत्पुरुष षष्ठी तत्पुरुष
सन्नियम्येन्द्रियग्रामं सर्वत्र समबुद्धयः । ते प्राप्नुवन्ति मामेव सर्वभूतहिते रताः ॥ १२-४ ॥	समबुद्धयः सर्वभूतहिते	समा बुद्धिः येषाम् ते र्सेषाम् भुतानाम् हित	बहुव्रीहि षष्ठी तत्पुरुष
क्लेशोऽधिकतरस्तेषामव्यक्तासक्तचेतसाम् ॥ अव्यक्ता हि गतिर्दुःखं देहवद्भिरवाप्यते ॥ १२-५ ॥	अव्यक्त आसक्तचेतसाम्	अव्यक्ते आसक्तं चेतो येषां ते	बहुव्रीहि
ये तु सर्वाणि कर्माणि मयि संन्यस्य मत्पराः ।	मत्पराः - मत्-पराः	अहं परो येषां ते	बहुव्रीहि

अनन्येनैव योगेन मां ध्यायन्त उपासते ॥ १२-६ ॥			
तेषामहं समुद्धर्ता मृत्युसंसारसागरात् । भवामि नचिरात्पार्थ मय्यावेशितचेतसाम् ॥ १२-७ ॥	आवेशितचेतसाम्	आवेशितं ञसमाहितं-प्रवेशितंफ चेतो येषां ते	बहुव्रीहि
अथ चित्तं समाधातुं न शक्नोषि मयि स्थिरम् । अभ्यासयोगेन ततो मामिच्छाप्तुं धनञ्जय ॥ १२-९ ॥	अभ्यासयोगेन	अभ्यासस्य योगेन खर अभ्यासेन योगे	षष्ठी तत्पुरुष
अथैतदप्यशक्तोऽसि कर्तुं मद्योगमाश्रितः । सर्वकर्मफलत्यागं ततः कुरु यतात्मवान् ॥ १२-११ ॥	मद्योगम् सर्वकर्मफलत्यागं	मम् योगम् सर्वेषां कर्मनां फलानां त्यागम्	षष्ठी तत्पुरुष षष्ठी तत्पुरुष
अद्वेष्टा सर्वभूतानां मैत्रः करुण एव च । निर्ममो निरहङ्कारः समदुःखसुखः क्षमी ॥ १२-१३ ॥	सर्वभूतानाम् निर्ममः - निर्-ममः निरहङ्कारः - निर्-अहङ्कारः दुःखसुखे समदुःखसुखः	सर्वेषां भूतानाम् निगर्तः ममत्वः यस्मात् सः निगर्तः अहङ्कारः यस्मात् सः दुःखं च सुखं च समः दुःखसुखयोः यः सः	षष्ठी तत्पुरुष प्रादि बहुव्रीहि प्रादि बहुव्रीहि द्वन्द्व बहुव्रीहि
सन्तुष्टः सततं योगी यतात्मा दृढनिश्चयः । मय्यर्पितमनोबुद्धिर्यो मद्भक्तः स मे प्रियः ॥ १२-१४ ॥	दृढनिश्चयः मनोबुद्धी	दृढः निश्चयः खर मनः च बुद्धिः च	कर्मधारय द्वन्द्व
यस्मान्नोद्विजते लोको लोकान्नोद्विजते च यः । हर्षामर्षभयोद्वेगैर्मुक्तो यः स च मे प्रियः ॥ १२-१५ ॥	हर्षामर्षभयोद्वेगाः अमर्ष - जेखलखसय हर्षामर्षभयोद्वेगैर्मुक्तः	हर्षः च अमर्षः च भयं च उद्वेगः च हर्षामर्षरुयोद्वेगैः मुक्तः यः सः	द्वन्द्व बहुव्रीहि
शुचिर्दक्ष उदासीनो गतव्यथः । सर्वारम्भपरित्यागी यो मद्भक्तः स मे प्रियः ॥ १२-१६ ॥	अनपेक्षः गतव्यथः सर्वारम्भपरित्यागी- सर्व-आरम्भ-परित्यागी	न विद्यते अपेक्षा यस्मिन् सः अपेक्षा – consideration गता व्यथा यस्य सः सर्वोषाम आरम्भानाम् परित्यागी यस्य सः	बहुव्रीहि बहुव्रीहि बहुव्रीहि
यो न हृष्यति न द्वेष्टि न शोचति न काङ्क्षति । शुभाशुभपरित्यागी भक्तिमान्यः स मे प्रियः ॥ १२-१७ ॥	शुभाशुभे - शुभ-अशुभे शुभाशुभपरित्यागी	शुभं च अशुभं च शुभाशुभयोः परित्यागी यः सः	द्वन्द्व बहुव्रीहि
समः शत्रौ च मित्रे च तथा मानापमानयोः । शीतोष्णसुखदुःखेषु समः सङ्गविवर्जितः ॥ १२-१८ ॥	मानापमानयोः शीतोष्णसुखदुःखेषु - शीत-उष्ण-सुख-दुःखेषु सङ्गविवर्जितः - सङ्ग-विवर्जितः	माने च अपमानै च शीतोष्णोः च सुखदुःखयोः च सङ्गात् विवर्जितः यः सः	इतरेतर द्वन्द्व इतरेतर द्वन्द्व बहुव्रीहि
तुल्यनिन्दास्तुतिर्मौनी सन्तुष्टो येन केनचित् । अनिकेतः स्थिरमतिर्भक्तिमान्मे प्रियो नरः ॥ १२-१९ ॥	तुल्यनिन्दास्तुतिः स्थिरमतिः	निन्दास्तुती ते तुल्ये यस्य सः स्थिरा मतिः यस्य सः	बहुव्रीहि बहुव्रीहि

13. Analysis

13.1 मंगळश्लोक

वागर्थाविव सम्पृक्तौ वागर्थप्रतिपत्तये ।

जगतः पितरौ वन्दे पार्वतीपरमेश्वरौ ॥

(from रघुवंशमहाकाव्ये मंगळश्लोकः)

The analysis **(आकाङ्क्षा**) of the above Sloka os as follows:

1. वन्दे (क्रियापदम्) – There is one verb (√वन्द् to salute), वन्दे (उ० पु० ए० व०; I salute)

2. कौ वन्दे? Whom do I salute? *(**कर्मणः आकाङ्क्षा**)*

अहं पार्वतीपरमेस्वरौ वन्दे , I salute Pārvatī and Parameśvara. पार्वती-परमेस्वरौ (पार्वती च परमेस्वरः च ; द्वन्द)

3. कथंभूतौ पार्वतीपरमेश्वरौ ? Of what kind are Pārvatī and Parameśvara? *(**कर्मविशेषणस्य आकाङ्क्षा**)*

जगतः पितरौ, Mother and father of the world . जगतः (षष्ठी वि० ए० व० of जगत्) पितरौ (एकशेष द्वन्द्व)

4. पुनः कथं भूतौ ? Again of what kind? *(**द्वितीयकर्मविशेषणस्य आकाङ्क्षा**)*

वागर्थाविव सम्पृक्तौ, United (inseparable) like a word and its meaning.

वागर्थाविव (वाक् च अर्थः च ; द्वन्द इव), like word and meaning

सम्पृक्तौ (द्वि० वि० of सम्पृक्त) ,combined, remaining together, united

5. किमर्थं वन्दे ? For what purpose I salute? *(**क्रियाविशेषणाकाङ्क्षा**)*

वागर्थ-प्रतिपत्तये । For the purpose of understanding words and their meanings)

प्रतिपत्तये (चर्थु० वि० of प्रतिपत्ति (F))

Meaning:
I salute to Pārvatī and Parmeśvara who are the father and mother of the word, inseparable like word and it's meaning for the purpose of understanding words and their meanings (to gain command over the language)

13.2 Bhagavad Gita Chapter 2, Verse 47

कर्मण्येवाधिकारस्ते मा फलेषु कदाचन ।
मा कर्मफलहेतुर्भूर्मा ते सङ्गोऽस्त्वकर्मणि ॥२-४७ ॥

कर्मणि + एव + अधिकारः + ते + मा + फलेषु + कदाचन + मा + कर्म-फलहेतुः + भूः + मा ते सङ्गः + अस्तु + अकर्मणि

कर्मणि – (नपुं॰) √कृ + मनिन् (? प्रत्यय) = कर्मन् + सप्त॰ ए॰ व॰ = in action

एव – (अव्यय) = only

अधिकारः – (पुं॰) अधि√कृ + घञ् = अधिकार + प्र॰ ए॰ व॰ = choice

ते – (सर्व॰) युष्मद् + षष्ठी॰ ए॰ व॰ = your

मा – (अव्यय) √मा + क्विप् (? प्रत्यय)

फलेषु – (नपुं॰) फल + सप्त॰ ब॰ व॰ = in the results

कदाचन – (अव्यय) किम् + दा = कदा + चन = ever

कर्म-फल-हेतुः – (वि॰ पुं॰) कर्म फलस्य एव जन्मनः हेतुः (प्र॰ ए॰ व॰) = the cause of the results

[हेतु = (पुं॰)√हि (स्वादि॰ पर॰ सक॰ = to send) + तुन् (? प्रत्यय) = the cause]

मा भूः – √भू + सन् + लोट् + म॰ पु॰ ए॰ व॰ = भूस् = भूः = do not be

सङ्गः – (पुं॰) √सञ्ज् (भ्वादि॰ पर॰ सक॰ = to attach) + घञ् = सङ्ग + प्र॰ ए॰ व॰ = attachment

अस्तु –√अस् (अदादि॰ पर॰ सक॰ = to be) + लोट् + प्र॰ पु॰ ए॰ व॰ = सङ्ग + प्र॰ ए॰ व॰ = let it be

अकर्मणि – (नपुं॰) न कर्मणि (नञ् (? प्रत्यय)) सप्त॰ ए॰ व॰ = in inaction

Your choice is in action only, never in the results thereof. Do not be the author of the results of action. Let your attachment not be to inaction.

13.3 Bhagavad Gita Chapter 3, Verse 3

श्री भगवानुवाच ॥

लाकेऽस्मिन् द्विविधा निष्ठा पुरा प्रोक्ता मयानघ ।

ज्ञानयोगेन साङ्ख्यानां कर्मयोगेन योगिनाम् ॥३-३ ॥

श्री भगवान् उवाच

लोके + अस्मिन् + द्वि-विधा + निष्ठा + पुरा + प्रोक्ता + मया + अनघ + ज्ञान-योगेन + साङ्ख्यानाम् + कर्म-योगेन + योगिनाम्

लोके – (पुं॰) √लोक् (भ्वादि॰ आत्म॰ सक॰ = to see) + घञ् = लोक + सप्त॰ ए॰ व॰ = in the world

अस्मिन् – (सर्व॰ वि॰) इदम् + (पुं॰) सप्त॰ ए॰ व॰ = in this

द्वि-विधा – (वि॰) स्त्री प्र॰ ए॰ व॰ = two-fold

[√विध् (तुदादि॰ पर॰ सक॰ = to fold) + क + आ = विधा]

निष्ठा – (स्त्री) नि√स्था(भ्वादि॰ पर॰ अक॰ = to stand) + अङ् – टाप् + प्र॰ ए॰ व॰ = comitted life-tyles

पुरा – (अव्यय) √पुर् (तुदादि॰ पर॰ अक॰ = to be in front) + का = पुरा = in the beginning

प्रोक्ता – (वि॰) प्र√वच् (अदादि॰ पर॰ अक॰ = to speak) + क्त(ppp) = प्र + उक्त = प्रोक्त + (स्त्री॰) प्र॰ ए॰ व॰ = was told

मया – (सर्व॰) अस्मद् तृती॰ए॰ व॰ = by me

अनघ – (वि॰) न अस्ति अघं (पापं) दुःखं व्यसेन कालुष्यं वा यस्य (नञ् बहुव्री॰) सम्बोधन ए॰ व॰ = O! sinless one (Arjuna) [न√अघ् (चुरादि॰ पर॰ अक॰ = to sin) + अच् = न + अघं यस्मिन् = अनघ]

ज्ञान-योगेन – (पुं॰) ज्ञानम् एव योगः + तृती॰ ए॰ व॰ = in the form of of the pursuit of knowledge

साङ्ख्यानाम् – (पुं॰)[सम्√ख्या(अदादि॰ पर॰ अक॰ = to tell + अङ् – टाप् = बुद्धि] = संख्या + अण्= सांख्य + षष्ठी॰ ब॰ व॰ = for the rununciates

कर्म-योगेन – (पुं॰) तृती॰ ए॰ व॰ = in the form of of the pursuit of action

योगिनाम् – (पुं॰) योगिन् + षष्ठी॰ ब॰ व॰ = for those who pursue activity

O! Sinless One, the two-fold committed life style in this world, was told by Me in the beginning – the pursuit of knowledge for the renunciates and the pursuit of action for those who pursue activity